

วิธีคิดกระบวนการระบบ (Systems Thinking) เป็นเรื่องราวของวิธีคิดเกี่ยวกับระบบที่รวมเอาทฤษฎีต่างๆ มาไว้ ซึ่งถ้าหากแปลตรงตัวก็คือ “วิธีคิดระบบ” แต่เหตุผลในการเติมคำว่า “กระบวนการระบบ” เข้าไปเพื่อเป็นการตอกย้ำความแตกต่างของระบบสองระบบ และวิธีคิดสองวิธี คือ ระบบแห่งธรรมชาติ ซึ่งเป็นระบบเปิดที่มีชีวิต มีกระบวนการวิวัฒนาการที่ไม่หยุดนิ่ง กับระบบที่ไม่มีชีวิตที่เป็นระบบกลไกในเชิงวิศวกรรมศาสตร์ การใช้คำว่า “กระบวนการ” จึงเป็นความสำคัญทางภาษา และภาพแห่งความเข้าใจต่อ Systems Thinking การอบรมนี้จะเน้นที่การฝึกฝนทักษะการคิด โดยเฉพาะเวลาที่ต้องเผชิญปัญหา หรือพบเห็นเรื่องราวต่างๆ ในสังคม โดยให้ผู้เข้ารับการอบรมคิดถึงวิธีการเกิด ๔ ระดับ และมองเห็นภาพรวมของเรื่องราวทั้งหมด ไม่ใช่การมองเห็นเพียงจุดใดจุดหนึ่ง แล้วสรุปว่า “มันเป็นอย่างนั้น”

ณ

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม : วิธีคิดกระบวนการระบบ

ชุดความรู้การอบรมกระบวนการแนวจิตปัญญาศึกษา

วิธีคิดกระบวนการระบบ (System Thinking)

ชุดความรู้การอบรมกระบวนการแนวจิตปัญญาศึกษา
เล่ม ๓

วิธีคิดกระบวนการระบบ (Systems Thinking)

กระบวนการ นายชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์

องค์กร สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม

เรียบเรียงโดย โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรการอบรม
และกระบวนการด้านจิตปัญญาศึกษา

ผศ.นพ.ธนา นิลชัยโกวิทย์	โรงพยาบาลรามารับดี
นายอดิสร จันทรสุม	สถาบันอาศรมศิลป์
ดร.พงษ์ธร ตันติฤทธิศักดิ์	ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา
นางสาวอัญชลี สติระเศรษฐ์	นักวิจัยอิสระ

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม)
สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน)

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม)

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรการอบรมและกระบวนการ

แนวจิตตปัญญาศึกษา / กรุงเทพฯ : ศูนย์คุณธรรม., ๒๕๕๑.

๗๖ หน้า

๑. วิธีคิดกระบวนการระบบ ๒. ชื่อเรื่อง

ชุดความรู้การอบรมกระบวนการแนวจิตตปัญญาศึกษา เล่ม ๓ วิธีคิดกระบวนการระบบ

โดย	โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรการอบรม และกระบวนการด้านจิตตปัญญาศึกษา
สิ่งพิมพ์อันดับที่	๔๐/๒๕๕๑
พิมพ์ครั้งที่ ๑	มิถุนายน ๒๕๕๑
จำนวน	๓,๐๐๐ เล่ม
ผู้จัดพิมพ์เผยแพร่	ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) ๖๕/๑๖-๑๗ อาคารวิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล (CMMU) ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพฯ ๑๐๔๐๐ โทร. ๐ ๒๖๔๔ ๕๕๐๐ โทรสาร ๐ ๒๖๔๔ ๔๕๐๑ Website : http://www.moralcenter.or.th , http://dl.moralcenter.or.th
ผู้พิมพ์	บริษัท 프리ทวานกราฟฟิค จำกัด ๕๐/๖ ซ.จรัญสนิทวงศ์ ๓๔/๑ ถนนจรัญสนิทวงศ์ แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐ โทร. ๐ ๒๔๒๔ ๓๒๔๕, ๐ ๒๔๒๔ ๓๒๕๒ โทรสาร ๐ ๒๔๒๔ ๓๒๔๕, ๐ ๒๔๒๔ ๓๒๕๒

คำนำ

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรมสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) มีวัตถุประสงค์และหน้าที่ที่สำคัญคือการสร้างนวัตกรรมและองค์ความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมศูนย์คุณธรรมจึงได้ดำเนินโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรการอบรมและกระบวนการด้านจิตตปัญญาศึกษา โดยคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นผู้ดำเนินงาน ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ๓ ประการ คือ

๑. สังเคราะห์รูปแบบ แนวทาง เนื้อหา แนวคิดและปรัชญาพื้นฐานในการจัดการกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษา เพื่อเป็นพื้นฐานการพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาในสังคมไทย

๒. พัฒนาชุดการเรียนรู้การฝึกอบรมด้านจิตตปัญญาศึกษา

๓. พัฒนากลุ่มกระบวนการแนวจิตตปัญญาศึกษาเพื่อเป็นกำลังหลักในการเริ่มต้นและผลักดันกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษาในสังคมไทย

ผลผลิตของโครงการวิจัยดังกล่าวคือชุดความรู้การอบรมกระบวนการแนวจิตตปัญญาศึกษา ๕ เล่ม เล่มนี้เป็นเล่มที่ ๑ ว่าด้วยวิธีการกระบวนการ ซึ่งเป็นหัวใจหลักประการหนึ่งของจิตตปัญญาศึกษา เนื่องจากจิตตปัญญาศึกษานำการเรียนรู้จากการฝึกสติ ตระหนักรู้ ฟัง และคิดใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งจนเกิดปัญญาด้วยตนเอง

ในเล่ม นอกจากจะให้ข้อมูลความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวิถีคิด กระบวนการและกิจกรรมการอบรมวิถีคิดกระบวนการแล้ว ยังบอกเล่า ประสบการณ์ตรงของผู้เข้าร่วมกระบวนการ อีกทั้งชี้แจงแนวทางการจัด อบรมวิถีคิดกระบวนการ หนังสือเล่มนี้จึงมีประโยชน์โดยตรงแก่ผู้อ่าน ที่จะนำไปใช้ฝึกตนเอง ทั้งเป็นประโยชน์สำหรับกระบวนการ (facilitator) แนวจิตตปัญญาศึกษา (contemplative education) ด้วย

ศูนย์คุณธรรมขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.อนุชาติ พวงสำลี รองอธิการบดีฝ่ายระบบกายภาพและสิ่งแวดล้อม อดีตคณบดีคณะ สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ น.พ.รนา นิลชัยโกวิทย์ และคณะผู้ดำเนินงานโครงการวิจัยเพื่อพัฒนา หลักสูตรการอบรมและกระบวนการด้านจิตตปัญญาศึกษา ที่ได้สร้าง ชุดความรู้การอบรมและกระบวนการด้านจิตตปัญญาศึกษาขึ้นเป็น แนวทางเริ่มต้นในกระบวนการสร้างความเปลี่ยนแปลงในจิตใจมนุษย์

นางสาวนราทิพย์ พุ่มทรัพย์

(นางสาวนราทิพย์ พุ่มทรัพย์)

ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม
สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน)

คำชี้แจง

หลายครั้งเราเริ่มต้นการเดินทางหรือลงมือทำบางสิ่งบางอย่างในชีวิตด้วยจุดมุ่งหมายและความเข้าใจอย่างหนึ่ง แต่กลับพบว่า ความคิด ความเข้าใจ และมุมมองของเราต่อเรื่องนั้นได้เปลี่ยนแปลงไป จากผลพวงของประสบการณ์และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นบนหนทางแห่งการก้าวเดินนั้น บางครั้งมุมมองต่อเรื่องนั้นอาจจะเพียงละเอียด ลึกซึ้ง และชัดเจนยิ่งขึ้น แต่บางครั้งความคิด ความเข้าใจ และมุมมองที่มีต่อเรื่องนั้นอาจจะเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง

ชุดความรู้การอบรมกระบวนการแนวคิดปัญญาศึกษาทั้ง ๕ เล่มนี้เป็นผลของโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรการอบรมและกระบวนการด้านจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม ร่วมกับเครือข่ายจิตตปัญญาศึกษา ด้วยแนวคิดเบื้องต้นว่าจะได้เข้าใจหลักการพื้นฐานของกระบวนการอบรมแนวคิดปัญญา หรือกระบวนการอบรมเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน เกิดการพัฒนาจิตใจ และคิดว่าจะได้รูปแบบของกระบวนการที่สามารถนำมาผลิตเป็น “ชุดความรู้” ที่ผู้สนใจจัดกระบวนการอบรมแนวคิดปัญญาจะสามารถนำไปใช้ได้และในอีกส่วนหนึ่งเป็นกระบวนการพัฒนากระบวนการจิตตปัญญาทั้งที่มีประสบการณ์อยู่บ้างแล้ว และส่วนที่ยังไม่มีประสบการณ์มากนักในการเข้าร่วมค้นคว้าและปรับฐานความคิดในการจัดกระบวนการอบรมร่วมกัน

ความรู้ ความเข้าใจ และมุมมองที่เกิดขึ้นบนเส้นทางการวิจัย
ร่วมกันของชุมชนจิตตปัญญาศึกษาที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งคือข้อสรุปว่า

**“รูปแบบและกิจกรรมที่ใช้ในการจัดกระบวนการอบรม
แนวจิตตปัญญาไม่ใช่หัวใจของการจัดกระบวนการ แต่
การตระหนักถึงเป้าหมายในการพัฒนาภายใน และการเลือก
ใช้รูปแบบและวิธีการที่เหมาะสมกับสถานะของผู้ร่วมเรียนรู้
ในกระบวนการอบรมคือหัวใจของกระบวนการอบรม”**

ข้อสรุปอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ

**“ไม่มีกระบวนการใดที่สามารถเปลี่ยนแปลงคนได้ มีเพียง
กระบวนการที่สร้างเงื่อนไข เอื้อให้เกิด หรือจุดประกาย
ให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะเปลี่ยนแปลงขึ้นเท่านั้น เพราะ
กระบวนการแห่งการเปลี่ยนแปลงเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง
และจะเกิดขึ้นได้ด้วยการกระทำของตัวผู้เปลี่ยนแปลงเอง
แต่ผู้เดียว”**

จากข้อสรุปทั้งสองประการข้างต้น การใช้ชุดความรู้หรือคู่มือ
ทั้ง ๕ เล่มนี้ จึงควรใช้โดยใช้รูปแบบและวิธีการที่นำเสนอไว้เป็นเพียง
ข้อมูลเบื้องต้น ที่จะนำไปประยุกต์ให้เข้ากับเป้าหมายของกระบวนการ
เรียนรู้ที่ต้องการ ศักยภาพและสถานะความพร้อมภายในของผู้เข้าร่วม
กระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนศักยภาพของตัวกระบวนการเองเป็นหลัก
มากกว่าจะใช้รูปแบบในชุดความรู้เป็นหลัก หากผู้จัดกระบวนการยึดกุม

หัวใจของการจัดกระบวนการในแต่ละครั้งได้ รูปแบบก็จะเป็นเพียงเครื่องมือที่สามารถพลิกแพลงใช้ หรือคิดค้นขึ้นใหม่ได้เสมอตามความเหมาะสม เช่นเดียวกับจอมยุทธ์ที่สามารถใช้ทุกสิ่งเป็นอาวุธ และพลิกแพลงกระบวนการของตนอย่างไร้ขีดจำกัด

ธนา นิลชัยโกวิทย์

หัวหน้าคณะนักวิจัย

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(๑)
คำชี้แจง	(๓)
สารบัญ	(๖)
บทนำ	๑
บทที่ ๑ แนวคิดและปรัชญาพื้นฐาน	๑๓
บทที่ ๒ รูปแบบและเนื้อหา	๑๕
- รูปแบบ	๑๖
- วัตถุประสงค์การฝึกอบรม	๑๖
- เนื้อหาการฝึกอบรม	๒๑
บทที่ ๓ ขั้นตอนและกระบวนการ	๒๕
- การจัดวางขั้นตอนกระบวนการและกิจกรรม	๒๕
- ลำดับกิจกรรม	๒๗
บทที่ ๔ ประสพการณ์ตรงของผู้เข้าร่วมกระบวนการ	๕๕
- ประสพการณ์ระหว่างเรียนรู้	๕๖
บทที่ ๕ การประยุกต์ใช้และข้อสังเกต	๖๑
- การนำไปประยุกต์ใช้	๖๑
- ข้อสังเกตจากผู้วิจัย	๖๔
บรรณานุกรม	๖๗

บทนำ

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรการอบรมและกระบวนการ
ด้านจิตตปัญญาศึกษา เกิดขึ้นภายใต้แนวความคิดและการตระหนักถึง
ความสำคัญของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อยกระดับจิตสำนึกและ
จิตวิญญาณของมนุษย์ อันเป็นที่มาของ “จิตตปัญญาศึกษา” ซึ่งมุ่งเน้น
การสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ การปลูกฝังความตระหนักรู้ ความรักความ
เมตตา จิตสำนึกต่อส่วนรวม ตลอดจนการฝึกปฏิบัติพัฒนาจิต จนผู้เรียน
เกิดปัญญา และนำไปใช้เคลื่อนไหวผลักดันแนวคิดและกระบวนการ
เรียนรู้แบบนี้ขึ้นในสังคมไทย

โครงการวิจัยมีวัตถุประสงค์หลักในการสังเคราะห์ปรัชญาหลักการ พื้นฐาน กระบวนการ คุณสมบัติของกระบวนการ และองค์ประกอบสำคัญอื่นๆ ในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ตามแนวจิตตปัญญาศึกษาเพื่อเป็นพื้นฐานการพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาในสังคมไทยด้วยเหตุนี้โครงการวิจัยจึงอาศัยแนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยรวมกลุ่มกระบวนการ (facilitator) ที่ทำงานด้านจิตสำนึกและจิตวิญญาณในสังคมไทย และผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับการอบรมและการพัฒนามนุษย์ จำนวน ๔๐ คน เพื่อร่วมกันวิจัยถอดบทเรียนและแบ่งปันประสบการณ์ตาม ผ่านการเข้าร่วมการอบรมในแนวจิตตปัญญาศึกษาทั้งสิ้น ๕ กระบวนการ เป็นประจำทุกเดือนรวมระยะเวลาทั้งสิ้น ๕ เดือน โดยเรียงลำดับการอบรมดังนี้

๑. การเจริญสติวิปัสสนา โดย อาจารย์ยอมนรา สาขากร
๒. การทำงานเชิงอาสาสมัคร โดย เครือข่ายจิตอาสา
๓. จิตตศิลป์ โดย สถาบันอาศรมศิลป์
๔. งาน พลังกลุ่ม และความสุข โดย เสมสิกขาลัย
๕. นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาตน โดย กลุ่มเพื่อนนวัตกรรม
๖. ชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงร่วม โดย สถาบันขวัญเมือง
๗. วิธีคิดกระบวนการระบบ โดย อาจารย์ชัยวัฒน์ ธิรพันธุ์
๘. การเผชิญความตายอย่างสงบ โดย เครือข่ายพุทธิกา
๙. นิเวศน์ภาวนา โดย ญัฐพส วังวิญญู ธนัญธร เปรมใจชื่น และคำเยะ ยอดฉัตรมิ่งบุญ

ผลที่ได้รับจากการเข้าร่วมการอบรมทั้ง ๕ กระบวนการ พบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพภายในของผู้เข้าร่วมกระบวนการอย่างสังเกตได้ ซึ่งหมายรวมทั้งคณะผู้วิจัยในฐานะผู้เข้าร่วมกระบวนการด้วยเช่นกัน โดย “การเปลี่ยนแปลง” ที่กล่าวถึงในที่นี้ ไม่ได้ตัดสินกันที่ “ผล” แต่ตัดสินกันที่ “เหตุ” มากกว่า นั่นคือ การสร้างเงื่อนไขที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ ด้วยดึงเอาศักยภาพเรียนรู้และพัฒนาผู้เข้าร่วมกระบวนการออกมาได้อย่างเต็มที่ เงื่อนไขดังกล่าวสามารถประมวลได้ ๗ ประการคือ ๑. สติในชีวิตประจำวัน ๒. การเข้าใจและยอมรับตนเอง ๓. ความเข้าใจความรัก และความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ ๔. การเข้าใจและยอมรับความเป็นจริงตามธรรมชาติ ๕. การเกิดสมดุลในตนเอง ๖. ได้เครื่องมือหลากหลายที่จะใช้ในการเปลี่ยนแปลงตนเอง ๗. การพัฒนาตนเองในฐานะกระบวนการ

โดยภาพรวม ผู้เข้าร่วมกระบวนการสามารถเชื่อมโยงเงื่อนไขทั้ง ๗ ประการเข้าสู่วิถีชีวิตอย่างสมดุลทั้งในด้านความจริง ความดี และความงาม แม้ว่าจะมีลักษณะมากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกันตามแต่กรณี ข้อค้นพบจากโครงการวิจัยสะท้อนถึงผลลัพธ์ในการสร้างความเชื่อมโยงจากจิตตปัญญาศึกษาสู่ชีวิตได้อย่างสมดุล

หลักการพื้นฐานในการจัดกระบวนการอบรม แนวคิดจิตปัญญาศึกษา

ปรัชญาและหลักการพื้นฐานของจิตปัญญาศึกษา

การสังเคราะห์ปรัชญาและหลักการพื้นฐานสามารถสรุปได้ว่า ปรัชญาพื้นฐานของจิตปัญญาศึกษา ๒ ประการ คือ

๑. **ความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ (humanistic value)** ว่า มนุษย์มีศักยภาพสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง โดยมีประสบการณ์ตรง เป็นปัจจัยสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานของชุดการอบรมแนวคิดจิตปัญญาศึกษา

๒. **กระบวนการที่องค์รวม (holistic paradigm)** คือการปฏิบัติต่อสรรพสิ่งอย่างไม่แยกส่วนจากชีวิต ด้วยทัศนะที่ว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสรรพสิ่ง และสรรพสิ่งก็เป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ มนุษย์กับสรรพสิ่งต่างเป็นองค์รวมของกันและกัน

หลักการพื้นฐานของการจัดกระบวนการจิตปัญญาศึกษาสามารถสังเคราะห์ออกมาได้เป็น “หลักจิตปัญญา ๗” หรือเรียกในชื่อย่อภาษาอังกฤษว่า ๗ C's ได้แก่

๑. **หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation)** คือการเข้าสู่สภาวะจิตใจที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ และนำจิตใจดังกล่าวไปใช้ทำงานอย่างใคร่ครวญทั้งในด้านพุทธิปัญญา (cognitive) ด้านระหว่างบุคคล (interpersonal) และด้านภายในบุคคล (intrapersonal)

๒. หลักความรักความเมตตา (Compassion) คือ การส่งพลังออกเพื่อโอบอุ้มดูแลกลุ่มของกระบวนการ และการจัดกระบวนการด้วยสิ่งแวดล้อมและบริบทที่เกื้อกูลต่อการเรียนรู้ (สปปายะ)

๓. หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connection) คือ การช่วยให้ผู้เข้ารับการอบรมเชื่อมโยงประสบการณ์ในกระบวนการเข้ากับชีวิตได้นำไปสู่การทำให้กระบวนการเข้ามาสู่ภายใน (internalization) บูรณาการสู่วิถีชีวิตและการเอื้อให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างผู้เข้ารับการอบรมด้วยกัน เชื่อมโยงกับชุมชน และจักรวาล

๔. หลักการเผชิญหน้า (Confronting) คือ การเปิดให้ผู้เข้ารับการอบรมออกจากพื้นที่ปลอดภัยของตนเอง เพื่อเข้าเผชิญกับพื้นที่เสี่ยงเพื่อเปิดพื้นที่การเรียนรู้ใหม่ๆ และเข้าใจถึงข้อจำกัดและศักยภาพของตนเองต่อการเรียนรู้และพัฒนา

๕. หลักความต่อเนื่อง (Continuity) คือ การสร้างความไหลลื่นของกระบวนการ อันช่วยให้เกิดพลังพลวัตต่อการเรียนรู้ เพื่อช่วยเอื้อให้ศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการอบรมได้รับการปลดปล่อยและสามารถเข้าทำงานเพื่อบ่มเพาะพัฒนา

๖. หลักความมุ่งมั่น (Commitment) คือ การเอื้อให้ผู้เข้ารับการอบรมสามารถนำเอากระบวนการกลับไปใช้ในชีวิตอย่างต่อเนื่องภายหลังจากการเข้าร่วมการอบรม เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

๗. หลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community) คือ ความรู้สึกเป็นชุมชนร่วมกันของผู้เข้ารับการอบรมรวมทั้งกระบวนการ ที่เกื้อหนุนให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงภายในของแต่ละคน รวมไปถึง

การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในกลุ่ม
ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องและเชื่อมโยงกับชีวิต

การจัดกระบวนการจัดปฎิบัติศึกษาที่ดี

เมื่อวิเคราะห์หลังสู่ภาคปฏิบัติจริง พบว่า การจัดกระบวนการ
จัดปฎิบัติศึกษา จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมุ่งเน้น **ความสมดุลในความ
แตกต่าง** ซึ่งสามารถแยกแยะได้เป็น การจัดกิจกรรมที่สร้างความสมดุล
ของฐานกาย ฐานใจ และฐานหัว โดยเน้นรูปแบบวิธีหลากหลายในการ
เรียนรู้ที่ตอบสนองต่อฐานต่างๆ การจัดกิจกรรมที่สร้างความสมดุล
ระหว่าง**พื้นที่ปลอดภัย (Comfort Zone)** กับ **พื้นที่เสี่ยง (Risk Zone)**
กล่าวคือ กิจกรรมเรียกร้องให้ต้องอาศัยความกล้าในการกระทำบางสิ่ง
บางอย่างที่แตกต่างจากชีวิตประจำวันทั่วไป ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงรักษา
ความรู้สึกอันมั่นคงปลอดภัย และระมัดระวังไม่ให้กลายเป็นพื้นที่อันตราย
(Danger Zone) นอกจากนี้กิจกรรมจำเป็นต้องจัดให้เกิดความสมดุลระหว่าง
**การเคลื่อนเข้า-ออกจากศูนย์กลางการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง (Decentering
& Centering)** กล่าวคือ เป็นการจัดกิจกรรมให้เกิดการเคลื่อนออกจาก
การคิดเกี่ยวกับตนเอง รวมทั้งสถานการณ์หรือปัญหาที่กำลังเผชิญ เข้าสู่
สนามประสบการณ์ใหม่ที่มีองค์ประกอบของการ “เล่น” หรือการ “หลุด”
ออกจากชีวิตประจำวัน เพื่อแก้ไขสถานการณ์หรือปัญหาสมมติที่ท้าทาย
อยู่เบื้องหน้าในเวลาอันจำกัด อย่างสมดุลไปกับการเคลื่อนเข้าสู่การย้อน
คิดใคร่ครวญเกี่ยวกับแบบแผนพฤติกรรมของตนเองที่บุคคลมักนำมาใช้
ในการแก้ไขสถานการณ์หรือปัญหาทั้งที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าและในระยะยาว

การจัดกระบวนการที่ดียังต้องสร้างความสมดุลระหว่าง **การมีเวลาใคร่ครวญตามลำพัง และการใช้เวลาอยู่ร่วมกับผู้อื่น (Solitude VS Solidarity)** คือการจัดกิจกรรมที่ให้แต่ละคนมีโอกาสร่วมเรียนรู้ไปพร้อมกับผู้เข้ารับการอบรมคนอื่นๆ ในลักษณะของชุมชน ร่วมรับฟังกันและกันอย่างลึกซึ้งจริงใจ พร้อมกับการสร้างกิจกรรมให้มีช่วงเวลาของการได้อยู่ตามลำพัง เพื่อใคร่ครวญต่อประสบการณ์ที่ได้รับในแต่ละช่วงกิจกรรม หรือสำรวจภาวะอารมณ์ความรู้สึกที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนั้น และต้องสร้างสมดุลของการแบ่งกลุ่มเรียนรู้ระหว่าง **ขนาดและวิธีการแบ่ง (Size and Selection Procedure)** นั่นคือกระบวนการจำเป็นต้องตระหนักถึงข้อดีและข้อเสียแตกต่างกัน ระหว่างการแบ่งกลุ่มเรียนรู้ ขนาดเล็ก (๒-๔ คน) ขนาดกลาง (๖-๑๐ คน) และขนาดใหญ่ (มากกว่า ๘ คน ขึ้นไป) และวิธีการแบ่งในลักษณะ กลุ่มที่สมาชิกเลือกกันเอง กลุ่มที่ใช้การแบ่งแบบสุ่ม กลุ่มที่กำหนดหัวข้อการแบ่ง และในท้ายที่สุดการจัดกิจกรรมจำเป็นต้องคำนึงถึงความสมดุลระหว่าง **ความยืดหยุ่นภายใต้กรอบโครงสร้าง (Flexibility within Structure)** นั่นคือ กระบวนการจำเป็นต้องวางโครงสร้างของกระบวนการที่สะท้อนเป้าหมายและเนื้อหาของชุดการอบรมด้วยความเข้าใจอย่างถ่องแท้ คาดการณ์ล่วงหน้าว่า กระบวนการแต่ละช่วง รวมทั้งกิจกรรมแต่ละอย่างจะส่งผลอย่างไรต่อพลวัตของกลุ่ม รวมทั้งจะนำไปสู่การเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงในลักษณะและมิติใดบ้างสำหรับผู้เข้ารับการอบรม ในขณะเดียวกัน สภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจริงมักแตกต่างจากสิ่งที่คาดการณ์ไว้ล่วงหน้า ทำให้กระบวนการต้องมีความยืดหยุ่นและสามารถแก้ไขปัญหาลเฉพาะหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่ยังคงรักษาเป้าหมายของชุดการอบรมนั้นๆ ไว้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เข้ารับการอบรมทุกคน

คุณสมบัติกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาที่ขาดไม่ได้

กระบวนการเป็นบูรณาภาพของแง่มุมที่หลากหลาย คุณสมบัติพื้นฐานที่สำคัญที่สุดและจะขาดเสียไม่ได้ ในการเป็นกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาคือ**การเป็นผู้มีประสบการณ์จิตตปัญญาศึกษาอยู่ในตนเอง**ก่อนเป็นเบื้องแรก ซึ่งหมายถึงการเป็นผู้ที่เข้าใจถึงจุดหมายของจิตตปัญญาศึกษา คือการเข้าถึงความจริง ความงาม ความดี และปรัชญาพื้นฐานของกระบวนการอบรมแนวจิตตปัญญาศึกษาคือการเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ และกระบวนการทัศน์แบบองค์รวม ตลอดจนได้มีการฝึกฝนตนเอง ด้วยความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาชีวิตและการเรียนรู้ภายในของตนเอง มีความลึกซึ้งในเนื้อหาของเรื่องที่ตนจะจัดกระบวนการเรียนรู้แต่ละเรื่องด้วย การอบรมแบบจิตตปัญญา ด้วยเหตุนี้จึงไม่ใช่สิ่งใดที่ใครๆ จะสามารถลอกแบบเอาไปใช้ได้ โดยอ่านคู่มือสำหรับจัดกระบวนการ จากนั้นจึงเพิ่มเติมคุณลักษณะและทักษะที่สำคัญได้แก่

ความแจ่มชัด ทั้งในระดับที่สูงสุดคือปรัชญา ณ ที่สะท้อนถึงสติปัญญาอันแหลมคม มองเห็น และเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้อย่างชัดเจน แจ่มแจ้ง รู้หลักความเป็นจริงในธรรมชาติ วิเคราะห์เหตุปัจจัยและความเชื่อมโยงต่างๆ ได้อย่างแม่นยำ กระฉับกระเฉง และใคร่ครวญจนตกผลึกเป็นองค์ความรู้ที่อยู่ในตน (Embodied knowledge) เมื่อกระบวนการมีความรู้ภายในตนอย่างแจ่มแจ้ง กระบวนการจะไม่จำเป็นต้องถ่ายทอดผ่านการบรรยายที่เป็นแบบแผน หากสามารถสร้างเงื่อนไขให้เกิดการเรียนรู้ผ่านรูปแบบต่างๆ

การเกื้อหนุนและการโอบอุ้ม เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมเติบโตด้วยตนเอง เชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ และกระบวนทัศน์แบบองค์รวมว่ามนุษย์มี ความดี ความงาม ความจริงอยู่ในตน สามารถเรียนรู้และพัฒนาได้ และเป็นการพัฒนาที่ต้องเกิดขึ้นภายในตนเองโดยไม่มีผู้อื่นสามารถทำแทน กระบวนการเป็นกัลยาณมิตรโอบอุ้มด้วยความคิด ด้วยใจ และด้วยการกระทำ ให้ความช่วยเหลือเมื่อสมควร เป็นแบบอย่าง และเป็นแรงบันดาลใจ

ความละเอียดอ่อนลึกซึ้งและการเข้าถึงใจ ใน ๓ ความหมายคือ ๑. สามารถเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของอีกฝ่ายหนึ่งอย่างลึกซึ้ง ราวกับว่าเราเข้าไปนั่งอยู่ในใจเขา เข้าใจว่าทำไมเขาจึงคิดจึงรู้สึกและกระทำเช่นนั้น ในสถานการณ์นั้นๆ เข้าใจถึงความเป็นมาและภูมิหลังของปฏิกิริยาต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยยังคงความมั่นคงในจิตใจของตนเองไว้ เข้าใจแต่ไม่จำเป็นต้องลุ่มหลงคล้อยตามไปในอารมณ์นั้น สามารถรักษาความสงบและความเป็นกลางในใจตน เพื่อรับรู้สภาวะภายในตัวของอีกฝ่ายหนึ่งได้อย่างแจ่มชัดตามความเป็นจริง ๒. สามารถที่จะเชื่อมสัมพันธ์กับอีกฝ่ายหนึ่งจากใจถึงใจ จนสามารถสื่อให้เขารับรู้และสัมผัสได้ถึงการรับรู้ และสัมผัสของเรา ตลอดจนสามารถทำการสื่อสาร หรือจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีผลกระทบใจ ไปสัมผัสที่ใจ ของผู้เรียนรู้ด้วยความรู้สึกที่ละเอียดอ่อน มีผลเชื่อมโยงกับการปฏิบัติและชีวิตจริง และ ๓. การเข้าถึงใจของตนเอง มีความอ่อนไหวต่อปฏิกิริยาภายในจิตใจของตนเอง ทำให้เกิดความละเอียดอ่อนลึกซึ้งทางอารมณ์ความรู้สึก สามารถเปิดรับและสัมผัสถึงความงาม ความลุ่มลึก และสุนทริยภาพ ที่ไม่อาจรับรู้ได้ด้วยการคิดในตนเอง ในผู้อื่น และในธรรมชาติได้

การเข้ากระทำ และการบรรลุผล การกระทำคือการแสดงออกของคุณสมบัติต่างๆ ที่มีอยู่ในตัวกระบวนการออกมาในการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม การบรรลุผลคือ การยึดกุมเป้าหมายของกระบวนการได้อย่างมั่นคง การมีจุดยืน และทิศทางที่ชัดเจน รู้ชัดว่าตนกำลังทำอะไร และควรจะทำอย่างไร ตลอดจนมีความมุ่งมั่น และความเชื่อมั่นในศักยภาพทั้งของตนเองและผู้เข้าร่วมกระบวนการว่าจะร่วมกันสร้างสรรค์ ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และบรรลุตามเป้าหมายได้ สองด้านนี้เป็นคุณสมบัติที่ต้องมีอย่างสมดุลในตัวกระบวนการ

ความสงบ ตั้งมั่น และการเปิดรับ ความสงบ ตั้งมั่น และการเปิดรับของกระบวนการเกิดจากการมีสติอยู่กับปัจจุบันอย่างแท้จริง ทำให้เกิดความสงบ ตั้งมั่นอยู่กับสิ่งที่กำลังทำอยู่ในปัจจุบันขณะ เกิดความรู้ตัวทั่วพร้อม คือรับรู้ทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตน รับรู้สิ่งที่กำลังทำ และคนที่อยู่ตรงหน้า

ข้อเสนอแนะในการประยุกต์ใช้องค์ความรู้

คณะผู้วิจัยมีข้อสรุปซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการนำองค์ความรู้จิตตปัญญาศึกษาไปเผยแพร่และประยุกต์ใช้อยู่หลายประการคือ

๑. การจะนำองค์ความรู้จิตตปัญญาศึกษาไปประยุกต์ใช้ ควรเริ่มต้นจากความ “เข้าใจ” ปรัชญาและหลักการพื้นฐานของการจัดกระบวนการอบรมแนวจิตตปัญญาศึกษา คือ “ความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์” และ “กระบวนการที่สันติแบบองค์รวม” และ “หลักจิตตปัญญาศึกษา ๓” อย่างลึกซึ้งก่อน

๒. กระบวนการที่จะนำชุดการเรียนรู้ไปใช้ ควรมีพื้นฐานความเข้าใจ ประสบการณ์ และการฝึกฝนด้านจิตตปัญญาศึกษา หรือการพัฒนาภายใน มามากพอสมควร มีความรู้และทักษะพื้นฐานในคนที่สอดคล้องกับการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษา ที่เน้นการพัฒนาศักยภาพมนุษย์อย่างเป็นองค์รวมโดยแท้จริง

๓. ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษาควรใช้ “วงจรการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษา” เป็นแนวทางเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสมดุลและเป็นองค์รวม

๔. ควรใช้ชุดความรู้เป็นตัวอย่างการจัดกระบวนการและประสบการณ์การเรียนรู้ แล้วพัฒนารูปแบบกระบวนการและกิจกรรมของตนขึ้นเอง หรือเลือกกิจกรรมบางส่วนจากชุดความรู้ไปใช้ โดยประยุกต์ให้เหมาะกับจุดมุ่งหมายเฉพาะ และบริบททางสังคมวัฒนธรรม

๕. การจัดกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษา ครูหรือกระบวนการควรเริ่มต้นจากการกำหนดเป้าหมายและศึกษาลักษณะเฉพาะของกลุ่มที่ตนจะจัดการอบรมหรือกระบวนการเรียนรู้ให้ ให้ชัดเจนก่อน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. การส่งเสริมและเผยแพร่การเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา

สิ่งที่ควรผลักดันให้เกิดขึ้นตามลำดับในเชิงนโยบายเพื่อให้เกิดการขยายตัวของจิตตปัญญาศึกษาที่มีรากฐานมั่นคง ประกอบด้วย การพัฒนาบุคลากร และการศึกษาและทำความเข้าใจหลักการของจิตตปัญญาศึกษา

๒. สร้างชุมชนแนวปฏิบัติจิตตปัญญาศึกษา

กระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษาจะเกิดขึ้นท่ามกลางการเรียนรู้ในชุมชนของกัลยาณมิตรเช่นนี้เท่านั้น แนวทางที่สำคัญที่สุดที่ควรมุ่งสร้างในการขยายฐานการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษาในสังคมไทยจึงเป็นการสร้างและบ่มเพาะชุมชนแนวปฏิบัติจิตตปัญญาศึกษาให้เกิดขึ้นในบริบทที่หลากหลายมากกว่าการมุ่งสร้างคนที่เป็นปัจเจกบุคคล

๓. เสริมสร้างการเรียนรู้ในเครือข่ายจิตตปัญญาศึกษา

ควรส่งเสริมและขยายการเรียนรู้ในเครือข่ายจิตตปัญญาศึกษาให้มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์การปฏิบัติกันอย่างต่อเนื่องในรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อขยายการเรียนรู้ให้มีความลึกซึ้งรอบด้านและเข้มข้นมากขึ้น

๑

แนวคิด

และปรัชญาพื้นฐาน

โดยปกติคนเราจะมีพฤติกรรมตามความเชื่อและทัศนคติของตนเอง โครงสร้างภาพจำลองความคิด (Mental Model) ก็คือตัวกำหนดพฤติกรรม ดังนั้นหากเรามี ความคิด ความเชื่อที่ผิดไปจากความจริง หรือปักใจเชื่อเรื่องราวต่างๆ เพียงด้านหนึ่งด้านใด เราก็ไม่อาจมองเห็นความเป็นจริงได้ เพราะเราเห็นทุกอย่างตามความเชื่อความเข้าใจของเราเท่านั้น เฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น เราก็มักจะเพ่งมองปัญหาที่เห็นเป็นรูปธรรม เพื่อหาทางแก้ไขโดยเร็ว ไม่ทันคิดให้รอบด้าน ไม่ได้พิจารณาให้ครบถ้วนถึงทุกๆ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับปัญหา จึงอาจเป็นไปได้ที่เราจะแก้ปัญหาไม่ตรงจุด ไม่ได้สาวไปถึงต้นเหตุแท้จริง กลายเป็นการ

แก้ปัญหาเพื่อสร้างปัญหาใหม่ต่อไป ดังเช่น ตัวอย่างปัญหาสิ่งแวดล้อม เรามักมองปัญหาในเชิงกลไก ทำให้มุ่งใช้เทคโนโลยี ทั้งที่สาเหตุแท้จริงมาจากวิถีคิด และความเชื่อผิดๆ

หากเราคิดพิจารณาใคร่ครวญโดยรอบด้านแล้วเราจะเห็นว่า ทุกๆ สิ่งในโลกนี้ล้วนเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นโดดๆ ลอยๆ เพราะสิ่งนี้เกิดสิ่งนี้จึงเกิด เพราะมีสิ่งนี้จึงมีสิ่งนี้ เราจึงควรฝึกคิดถึงสิ่งต่างๆ ในลักษณะเชื่อมโยง คิดแบบองค์รวม มองแบบภาพรวม มองให้เห็นภาพรวมทั้งหมด เพื่อช่วยให้เราคาดการณ์และเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้ทั้งระบบ ไม่ใช่เพียงส่วนใดส่วนหนึ่งเท่านั้น วิถีคิดเช่นนี้เรียกว่าวิถีคิดกระบวนการระบบ (Systems Thinking) อันเป็นวิถีคิดที่เราจำเป็นต้องเรียนรู้และฝึกฝนเพื่อทำความเข้าใจต่อเรื่องราวและเหตุการณ์ต่างๆ รอบตัวเรา เพื่อให้สามารถเข้าใจการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่ซับซ้อนในโลกโลกาภิวัตน์ว่าเกี่ยวข้องกับเราอย่างไรบ้าง

วิถีคิดกระบวนการระบบ (Systems Thinking) เป็นหัวใจหลักประการหนึ่งของการศึกษาแบบจิตตปัญญาเพราะการศึกษาแบบจิตตปัญญาเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ในสภาวะที่ตื่นรู้อยู่เสมอ ต้องฝึกตัวเองให้มีสติ ตระหนักรู้ ฟังและคิดใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งจนเกิดปัญญาด้วยตนเอง มองเห็นความจริง วิถีคิดกระบวนการระบบ (Systems Thinking) เป็นวิธีฝึกมองให้เห็นสิ่งที่ไม่อาจเห็นด้วยตาปกติ เป็นการฝึกคิดด้วยจิตนิ่งในสภาวะที่ผ่อนคลาย เป็นการมองด้วยใจ ไม่ใช่แค่ตาเนื้อแต่ด้วยตาในที่ใช้ปัญญา ด้วยมุมมองใหม่ ยกกระดับความคิดให้สูงขึ้นเรื่อยๆ ด้วยการมองความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงของสรรพสิ่งเกิดความเข้าใจและการพัฒนาข้างในตลอดเวลา

๒

รูปแบบ

และเนื้อหา

รูปแบบ

เป็นการเรียนรู้หลักการและฝึกวิธีการคิดกระบวนการแบบ (Systems Thinking) ผ่านการบรรยายประกอบการปฏิบัติกิจกรรมและการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น/ประสบการณ์

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เข้าใจหลักการและประโยชน์ของวิธีคิดกระบวนการ
๒. เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ฝึกการใช้วิธีคิดกระบวนการสำหรับการนำไปใช้ในการทำงานและชีวิตประจำวัน

ตารางการฝึกอบรม

การฝึกอบรมครั้งนี้ใช้ระยะเวลา ๓ วัน ตามกำหนดการฝึกอบรมต่อไปนี้

วันแรก

- ๐๘.๐๐ - ๐๙.๐๐ น. อาหารเช้า
- ๐๙.๐๐ - ๐๙.๑๐ น. นั่งสมาธิ
- ๐๙.๑๐ - ๑๐.๐๐ น. กิจกรรมที่ ๑ (สมาชิกกลุ่มแนะนำตัว)
- ๑๐.๐๐ - ๑๐.๓๐ น. วิธีคิดกระบวนระบบ
- ๑๐.๓๐ - ๑๐.๔๕ น. พัก
- ๑๐.๔๕ - ๑๒.๓๐ น. กิจกรรมที่ ๒ (การคุ้นชื่อ Mental Model)
กิจกรรมที่ ๓ (เรียนรู้ระบบจากกองใบไม้)
- ๑๒.๓๐ - ๑๓.๓๐ น. อาหารกลางวัน
- ๑๓.๓๐ - ๑๔.๔๕ น. กิจกรรมที่ ๔ ช่วงที่ ๑ ฝึกการใช้เส้นเชื่อมโยง
เหตุและผล (Causal Loops)
- ๑๔.๔๕ - ๑๕.๐๐ น. พัก
- ๑๕.๐๐ - ๑๖.๓๐ น. กิจกรรมที่ ๔ ช่วงที่ ๒ ฝึกการใช้เส้นเชื่อมโยง
เหตุและผล (ต่อ)
- ๑๖.๓๐ - ๑๘.๐๐ น. พัก
- ๑๘.๐๐ - ๑๙.๐๐ น. อาหารเย็น

วันที่ ๒

- ๐๘.๐๐ - ๐๙.๐๐ น. อาหารเช้า
- ๐๙.๐๐ - ๐๙.๔๕ น. Check in รายกลุ่ม (๑ วันที่ผ่านไปได้เรียนรู้
อะไรที่ประทับใจ)
- ๐๙.๔๕ - ๑๐.๓๐ น. บรรยาย/อภิปรายผลงานกิจกรรมที่ ๔
- ๑๐.๓๐ - ๑๐.๔๕ น. พัก
- ๑๐.๔๕ - ๑๒.๓๐ น. จิตตปัญญากับวิธีคิดกระบวนการ
- ๑๒.๓๐ - ๑๓.๓๐ น. อาหารกลางวัน
- ๑๓.๓๐ - ๑๔.๔๕ น. วิวิเคราะห์ปัญหา ๔ ระดับ
- ๑๔.๔๕ - ๑๕.๐๐ น. พัก
- ๑๕.๐๐ - ๑๖.๓๐ น. การป้อนกลับของเรื่องราว (Feedback)
- ๑๖.๓๐ - ๑๘.๐๐ น. พัก
- ๑๘.๐๐ - ๑๙.๐๐ น. อาหารเย็น

วันที่ ๓

- ๐๘.๐๐ - ๐๙.๐๐ น. อาหารเช้า
- ๐๙.๐๐ - ๑๐.๐๐ น. Check in (ปัญหาคาใจจากการทำกิจกรรมที่ ๔)
- ๑๐.๐๐ - ๑๐.๔๕ น. อภิปรายกิจกรรมที่ ๔ (ต่อ)
- ๑๐.๔๕ - ๑๑.๐๐ น. พัก
- ๑๑.๐๐ - ๑๒.๓๐ น. กิจกรรมที่ ๔ ช่วงที่ ๓ (ทบทวนแก้ไขแผนภูมิ
ให้ถูกหลักการ)

๑๒.๓๐ - ๑๓.๓๐ น. อาหารกลางวัน

๑๓.๓๐ - ๑๔.๔๕ น. อภิปรายสรุปกิจกรรมที่ ๔ โดยภาพรวม

๑๔.๔๕ - ๑๕.๐๐ น. พัก

๑๕.๐๐ - ๑๖.๐๐ น. ประเมินผลและปิดการอบรม

รูปแบบการจัดกระบวนการในครั้งนี้มีลักษณะเด่นที่สำคัญคือ

๑. เน้นการเรียนรู้ผ่านการบรรยายประกอบกิจกรรมและอภิปรายซักถาม การทำกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมได้เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นที่แตกต่างอย่างกว้างขวาง

๒. จัดลำดับการบรรยายและกิจกรรมอย่างเหมาะสม เน้นการทำกิจกรรมที่มีสาระเกี่ยวข้องกับงานในความรับผิดชอบของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งเท่ากับการประชุมมองปัญหาและแนวทางแก้ไขพัฒนางานให้แก่สมาชิกกลุ่มด้วย

๓. การ Check in ก่อนเริ่มกิจกรรมในแต่ละวัน ช่วยให้ผ่อนคลายและเปิดใจเรียนรู้ได้ดีขึ้น

๔. กระบวนการสังเกตกระแสดูแลกลุ่มด้วยความใส่ใจ และพร้อมปรับเปลี่ยนเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่ม

๕. การเลือกสถานที่อบรมในบรรยากาศที่ใกล้ชิดธรรมชาติ และการจัดห้องอย่างไม่เป็นทางการมีผลดีต่อบรรยากาศการเรียนรู้มาก

๖. การจัดให้มีเวลาอิสระในช่วงเช้าและภาคค่ำ ช่วยให้ผู้เข้ารับการอบรมมีเวลาอยู่กับตัวเอง มีเวลาทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้จนความคิดตกผลึก

๗. กระบวนการเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องดังกล่าวสูง มีผลให้ผู้เข้าร่วมให้ความเชื่อถือ และการมอบหมายให้ศึกษาหนังสือวิธีคิดกระบวนการระบบมาก่อนหน้า ทำให้ผู้เข้าร่วมสามารถซักถามข้อสงสัยที่มีจากการอ่านมาก่อนได้อีกด้วย

เนื้อหาการฝึกอบรม

เนื้อหาการฝึกอบรมเน้นความสำคัญ หลักการ และความเข้าใจพื้นฐานของวิธีคิดกระบวนระบบ (Systems Thinking) ผ่านการบรรยาย ประกอบการปฏิบัติกิจกรรมและการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น/ประสบการณ์ โดยทุกกิจกรรมที่ให้ทำเพื่อความเข้าใจและฝึกวิธีคิดกระบวนระบบในครั้งนี้ มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับงานจิตตปัญญาศึกษาทั้งสิ้น

วิธีคิดกระบวนระบบ (Systems Thinking) เป็นวิชาที่ว่าด้วยความเข้าใจโลกและความเข้าใจระบบที่ซับซ้อน เป็นการมองและคิดวิเคราะห์ไปที่ระบบต่างๆ ทั้งระบบปิดและระบบเปิด เป็นวิธีคิดอย่างเป็นกระบวนการเพื่อเชื่อมโยงและทำความเข้าใจกับความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกันในทุกสิ่ง คิดถึงสัมพันธภาพระหว่างตัวระบบกับสิ่งแวดล้อมของมัน มองเห็นถึงสัมพันธภาพและเข้าใจต่อสัมพันธภาพของสรรพสิ่ง ทำความเข้าใจกับระบบและคิดอย่างเป็นระบบ ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากองค์ประกอบไปสู่องค์รวม ไม่ว่าจะทำอะไรก็ตาม จะต้องเข้าใจภาพรวมของทั้งระบบ การปฏิบัติงานใดๆ ก็จะต้องปฏิบัติอย่างเป็นระบบ

วิธีคิดกระบวนระบบจะช่วยให้เราเข้าใจ/เห็นอะไรบ้าง?

- เห็นโลกรอบตัวเราเป็นองค์รวมมากกว่าจะเห็นเพียงเหตุการณ์แต่ละครั้ง
- มองโลกกว้างขึ้น เห็นว่าคำตอบที่ถูกต้องไม่ได้มีเพียงคำตอบเดียว
- เห็นความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยต่างๆ ที่อยู่ในระบบและเห็นว่าส่วนย่อยของระบบทำงานร่วมกันอย่างไร

- ทำให้รู้ว่าอะไรที่เกิดขึ้นรอบตัวเราล้วนขึ้นอยู่กับตำแหน่งของเราในระบบขณะนั้นด้วย

- เห็นว่าสาเหตุและผลลัพธ์จะไม่อยู่ใกล้กัน ไม่ว่าจะเป็นมิติด้านกาละหรือเทศะ

- เข้าใจว่าเหตุการณ์หนึ่งมีอิทธิพลที่จะส่งผลสะท้อนต่ออีกเหตุการณ์หนึ่งได้

- กระตุ้นให้เรากลับมาตรวจสอบภาพจำลองความคิด (Mental Models) ที่เรามีต่อโลกและมองเห็นว่า Mental Models เดิมๆ มันจำกัดศักยภาพของเราในการที่จะเข้าถึงความจริง

แนวคิดสำคัญของ Systems Thinking ประกอบด้วยหลักสำคัญ ๕ ประการคือ

๑. การคิดกระบวนการระบบคือ การคิดเชิงเครือข่าย (Networks) การมองให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันขององค์ประกอบต่างๆ ของระบบ อย่างเช่นตัวเราประกอบไปด้วยระบบต่างๆ หลายระบบ เช่นระบบหัวใจ ระบบสมอง ระบบหมุนเวียนโลหิต ฯลฯ ต่างมีระบบการทำงานของตนเองและขณะเดียวกันก็ทำงานสัมพันธ์เชื่อมโยงกันกับทุกระบบ เมื่อส่วนหนึ่งส่วนใดทำงานผิดปกติ ก็จะมีผลกระทบกับระบบอื่นต่อกันและกันเป็นลูกโซ่ สะท้อนให้เห็นว่าเมื่อองค์ประกอบของระบบเปลี่ยนแปลงก็ย่อมส่งผลกระทบต่อกัน

๒. ในระบบใหญ่มีระบบย่อยๆ ลงมาเรื่อยๆ เป็นชั้นๆ เช่นเดียวกับร่างกายเรามีระบบย่อยๆ มากมาย ในขณะเดียวกัน ตัวเราก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบต่างๆ ตั้งแต่ระบบครอบครัว ครอบครัวก็เป็นระบบ

หนึ่งในชุมชน ชุมชนก็เป็นระบบหนึ่งในระบบสังคมไทย ระบบสังคมไทย ก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคมโลก สังคมโลกก็เป็นส่วนหนึ่งในระบบ สุริยจักรวาล เป็นต้น เราจะเห็นได้ว่ามีระบบซ้อนระบบเต็มไปด้วยหมด ใน ระบบซ้อนระบบนั้น มีความเชื่อมโยงกันหมด การที่เราจะเข้าใจสิ่งหนึ่ง สิ่งใดได้ เราต้องเห็นความเชื่อมโยงนั้นอย่างชัดเจน

๓. การคิดเชิงกระบวนการระบบคือการคิดแบบสัมพันธ์กับบริบท (Context) คือการคิดถึงสัมพันธภาพระหว่างตัวระบบกับสิ่งแวดล้อมของมัน เราต้องทำความเข้าใจกับสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบสิ่งนั้นเพื่อที่เราจะสามารถทำความเข้าใจหรือวิเคราะห์คุณสมบัติของสิ่งนั้นหรือระบบนั้นได้อย่างถูกต้อง

๔. การสร้างแผนภาพระบบความสัมพันธ์ หัวใจอยู่ที่การป้อนกลับ (Feedback) ระหว่างองค์ประกอบหรือส่วนต่างๆ เส้นแห่งความสัมพันธ์นี้มีความสำคัญมากกว่าตัวปัญหาเองเสียอีก

๕. วิธีคิดกระบวนการระบบคือการคิดอย่างเป็นกระบวนการ (Systems Thinking is a process thinking) กระบวนการเป็นหลักเกณฑ์สำคัญของการอธิบายระบบเพราะกระบวนการนั้นอยู่ในกิจกรรมของระบบ อยู่ในองค์ประกอบของระบบ กระบวนการเป็นตัวเชื่อมโยงของระบบการทำงาน ทั้งนี้การกำหนดกระบวนการทำงานจำเป็นต้องขึ้นอยู่กับบริบทความสัมพันธ์เชื่อมโยงโครงสร้างและแบบแผน

๓ ขั้นตอน

และกระบวนการ

การจัดวางขั้นตอนกระบวนการและกิจกรรม

เมื่อพิจารณาจากตารางการอบรมจะเห็นว่าการจัดขั้นตอนการบรรยายและเรียงลำดับกิจกรรมเป็น ๔ ช่วง ดังนี้

ช่วงแรก เป็นการทำความรู้จักระหว่างสมาชิกกลุ่มและกระบวนการด้วยกิจกรรมแนะนำตัวเอง การเริ่มกระบวนการดังกล่าวช่วยให้กระบวนการได้ทราบข้อมูลของผู้เข้ารับการอบรมว่ามีพื้นฐานและประสบการณ์งานด้านใด ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อกระบวนการฝึกอบรมและการทำกิจกรรมต่างๆ

ช่วงที่ ๒ เป็นการนำเสนอข้อมูลความรู้และหลักการเกี่ยวกับวิธีคิดกระบวนการเพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับการคิดกระบวนการในภาพกว้าง โดยใช้กิจกรรมครูปราชญ์ กิจกรมกองใบไม้ และกิจกรรมวิเคราะห์การเกิดจิตตปัญญาในตนเอง ประกอบการอภิปรายกลุ่มย่อย อภิปรายซักถามในกลุ่มใหญ่ และบรรยายสรุป เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจที่กระจ่างชัด

ช่วงที่ ๓ เป็นช่วงการลงลึกถึงปัจจัยต่างๆในวิธีคิดด้วยกระบวนการระบบ (Systems Thinking) เพื่อเน้นให้เห็นถึงความสำคัญ ความจำเป็น และประโยชน์ของการฝึกคิดกระบวนการ เป็นการเรียนรู้ด้วยการฝึกปฏิบัติประกอบการบรรยาย โดยใช้กิจกรรมการวิเคราะห์ผลงาน ปัญหาอุปสรรคของงานจริงในความรับผิดชอบของผู้เข้ารับการอบรมเป็นโจทย์ (โครงการจิตตปัญญาศึกษา) เพื่อให้ประจักษ์แจ้งถึงวิธีคิด วิธีมองปัญหา อุปสรรค วิธีวิเคราะห์สาเหตุ และแนวทางแก้ไขคลี่คลายปัญหาตามหลักแนวคิดกระบวนการระบบ

ช่วงที่ ๔ เป็นช่วงทบทวน สรุป และประเมินผลการเรียนรู้ โดยให้ผู้เข้ารับการอบรมแสดงความคิดเห็นว่าได้เรียนรู้อะไรจากการฝึกอบรมในครั้งนี้

ลำดับกิจกรรม

กิจกรรมที่ ๑ : แนะนำตัว

วัตถุประสงค์

- เพื่อให้กระบวนการได้ทราบภูมิหลังของสมาชิกกลุ่มเกี่ยวกับประสบการณ์งานที่รับผิดชอบ
- เพื่อประเมินความสนใจต่อหลักสูตรของผู้เข้ารับการอบรม
- เพื่อประเมินความเหมาะสมในการดำเนินกระบวนการฝึกอบรม
- เพื่อให้สมาชิกกลุ่มได้รู้จักกันมากขึ้น

สาระสำคัญ

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมหาข้อมูลเกี่ยวกับผู้เข้ารับการอบรมของกระบวนการเพื่อประโยชน์ในการดำเนินกระบวนการฝึกอบรมอย่างเหมาะสมโดยการให้ผู้เข้ารับการอบรมแนะนำตัวเองต่อกลุ่มโดยการบอกชื่อลักษณะงานที่ทำ และเหตุผลที่มาเข้ารับการอบรมหลักสูตรนี้ให้เพื่อนฟัง

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- จำนวนประมาณ ๒๐-๓๐ คน
- กลุ่มบุคคลในองค์กร
- กลุ่มผู้เข้ารับการอบรมทั่วไป

ทักษะที่จำเป็นของกระบวนการ

ความสามารถในการฟัง จับประเด็น และวิเคราะห์ข้อมูล

อุปกรณ์ที่จำเป็น

ไม่มีข้อกำหนดพิเศษ

การจัดห้อง

ควรจัดห้องแบบไม่เป็นทางการ นั่งล้อมวงกับพื้น/นั่งเก้าอี้

ระยะเวลา

๓๐-๖๐ นาที (ขึ้นกับขนาดของกลุ่ม)

ตารางเวลากิจกรรม

กิจกรรม	เวลา (ประมาณ)
- กระบวนการเกริ่นนำ	๒ - ๕ นาที
- นั่งสงบใจ	๕ - ๑๐ นาที
- กระบวนการและสมาชิกกลุ่ม แนะนำตัว	๓๐ - ๔๐ นาที

ขั้นตอนดำเนินกิจกรรม

กระบวนการเกริ่นนำและเชิญให้สมาชิที่นั่งสงบใจ ผ่อนคลาย จากนั้นให้แนะนำตัวเองต่อกลุ่มโดยการบอกชื่อ ลักษณะงานที่ทำ และ เหตุผลที่มาเข้ารับการอบรมหลักสูตรนี้ให้เพื่อนฟัง

กิจกรรมที่ ๒ : บรรยายแนวคิดเกี่ยวกับวิธีคิดกระบวนการระบบ (Systems Thinking)

วัตถุประสงค์

- เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีคิดกระบวนการระบบ
- เพื่อประเมินความเข้าใจของผู้เข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการนำวิธีคิดกระบวนการระบบไปปรับใช้ในสถานการณ์จริง
- เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้สำรวจความคิดและมุมมองของตนเองและคนในสังคม

- เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มองเห็นความเชื่อมโยงของเหตุการณ์ต่างๆ
- เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เข้าใจว่าทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับตนเอง

สาระสำคัญ

กระบวนการได้บรรยายสั้นๆ เพื่อปูพื้นฐานความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีคิดกระบวนระบบ (Systems Thinking) พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อและทัศนคติของบุคคลที่มีผลต่อความคิดและพฤติกรรมที่แสดงออก ซึ่งให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของเหตุการณ์ต่างๆ และความจริงที่ว่าเราทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของโลก ของสังคมและสิ่งแวดล้อม เราต่างก็อยู่ในระบบของธรรมชาติและระบบที่มนุษย์สร้างขึ้น ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับทุกคนและตัวเราเองก็เกี่ยวพันกับทุกสิ่งไม่ทางตรงก็ทางอ้อม

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- จำนวนประมาณ ๒๐-๓๐ คน
- กลุ่มบุคคลในองค์กร
- กลุ่มผู้เข้าร่วมการอบรมทั่วไป

ทักษะที่จำเป็นของกระบวนการ

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีคิดกระบวนระบบ (ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ)

อุปกรณ์ที่จำเป็น

- Flip chart / white board พร้อมปากกาเขียน
- ภาพตัวอย่างประกอบแสดงสถานการณ์ที่อธิบายถึง mental model ของบุคคล
- เครื่องฉายภาพ

การจัดห้อง

ควรจัดห้องแบบไม่เป็นทางการ นั่งล้อมวงกับพื้น/นั่งเก้าอี้

ระยะเวลา

๔๐ - ๖๐ นาที (ขึ้นอยู่กับขนาดของกลุ่ม)

ตารางเวลากิจกรรม

กิจกรรม	เวลา (ประมาณ)
- ฉายรูปการ์ตูน ๒ รูป	๕ - ๑๐ นาที
- อภิปรายกลุ่มเกี่ยวกับรูปการ์ตูน และบรรยายสรุป	๒๐ - ๓๐ นาที

ขั้นตอนดำเนินกิจกรรม

๑. กระบวนการฉายรูปการ์ตูนรูปที่ ๑ (เป็นรูปปรดถึงมีดอกกุหลาบติดอยู่ที่ปลายกระบอกปืน) มีคนหนึ่งซึ่งรูปภาพและบอกว่ามีการปฏิบัติ แต่อีกคนหนึ่งกลับบอกว่า “ฉันเห็นแต่ดอกกุหลาบ” (“What Tank? “....” All I see is a flower”)

๒. กระบวนการชี้ให้เห็นว่าคนเรามักมองเหตุการณ์และสิ่งรอบตัวแตกต่างกันตามภาพจำลองความคิด (Mental Model) ของตนเอง และให้ผู้เข้ารับการอบรมลองสำรวจใจตนเองว่าเมื่อเห็นการ์ตูนรูปนี้แล้วคิดอย่างไร

๓. กระบวนการฉายรูปการ์ตูนรูปที่ ๒ (เป็นรูปสงครามในปาเลสไตน์) พอพูดว่า “มีสงครามในปาเลสไตน์” แต่ลูกกลับพูดว่า “ผมไม่ได้ทำอะไรเลยนะ/ผมไม่เกี่ยวข้องจริงๆ นะพ่อ” (“And now civil war in Palestine “...” I don’t do anything Dad, preciously”)

๔. กระบวนการชี้ให้เห็นว่าคนเรามักไม่สนใจสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัวอย่างแท้จริง ส่วนมากจะมอง คิด และเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามมุมมองและความเชื่อของตัวเอง ในการ์ตูน ๒ รูปนี้บางคนมองรู้สึกตกใจกับภาพรตถึงที่เป็นสัญลักษณ์ของการปฏิวัติรัฐประหารในขณะที่อีกหลายคนกลับมองเห็นว่าเป็นเรื่องดี หลายคนเห็นว่าตัวเองไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสงคราม ไม่เคยแม้แต่จะคิดว่าสงครามเกิดขึ้นได้อย่างไร เกิดแล้วเราจะเกี่ยวข้องอย่างไร ไม่เคยคิดแบบองค์รวมถึงความเป็นไปได้ที่สงครามจะส่งผลบางอย่างให้แก่เราได้ การที่คนเราละเลยสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยคิดว่าไม่ใช่เรื่องของเรา เราไม่ต้องรับผิดชอบ จึงเท่ากับเรามีส่วนส่งเสริมให้เกิดปัญหาโดยทางอ้อม หากเราลองคิดอย่างใคร่ครวญรอบด้านเราจะเห็นว่าปัญหาเรื่องยาเสพติดที่ก่อให้เกิดอาชญากรรมทั่วโลก ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ปัญหาโลกร้อนอันเกิดจากการทำลายระบบนิเวศน์ล้วนเป็นผลกรรมจากการที่เราไม่ใส่ใจในเหตุการณ์และสิ่งต่างๆ รอบตัว ด้วยความคิดแบบแยกส่วน ไม่สามารถมองเห็นว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของสรรพสิ่งและระบบต่างๆ ไม่เข้าใจความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงของตนเองกับระบบต่างๆ และความเป็นไปของทุกสิ่ง

กิจกรรมที่ ๓ : เรียนรู้ระบบจากกองโบไม้

วัตถุประสงค์

- เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เข้าใจความแตกต่างระหว่าง “องค์รวม” และ “ผลรวม”
- เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เข้าใจคุณสมบัติของความเป็น “ระบบ”
- เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ตระหนักความเป็นส่วนหนึ่งของระบบ

สาระสำคัญ

กิจกรรมนี้มุ่งให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เข้าใจความเป็นระบบ และความเป็นส่วนหนึ่งของระบบผ่านการทำกิจกรรม “กองโบไม้” ซึ่งช่วยให้เข้าใจและเห็นภาพของระบบอย่างชัดเจน

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- จำนวนประมาณ ๒๐-๓๐ คน
- กลุ่มบุคคลในองค์กร
- กลุ่มผู้เข้าร่วมการอบรมทั่วไป

ทักษะที่จำเป็นของกระบวนการ

มีความรู้ความเข้าใจวิธีการคิดกระบวนการระบบ (ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ)

อุปกรณ์ที่จำเป็น

ใบไม้ (แห้งหรือสด) ๑ กองใหญ่

การจัดห้อง

จัดห้องแบบไม่เป็นทางการ นั่งล้อมวงกับพื้น/นั่งเก้าอี้

ระยะเวลาในการทำกิจกรรม

๔๕ - ๖๐ นาที (ขึ้นอยู่กับขนาดของกลุ่ม)

ตารางเวลากิจกรรม

กิจกรรม	เวลา (ประมาณ)
- กระบวนการนำใบไม้ ๑ กอง มาวางหน้าห้อง และให้ผู้เข้ารับการอบรม หยิบใบไม้ออกจากกอง คนละ ๑ ใบ	๕ - ๑๐ นาที
- กระบวนการ สอดถาม ผู้เข้ารับการอบรมว่าใบไม้ที่เห็นนี้ เป็นกองหรือเป็นระบบ	๕ - ๑๐ นาที
- กระบวนการนำอภิปราย ความเปลี่ยนแปลงของกองใบไม้ เมื่อผู้เข้ารับการอบรมหยิบใบไม้ออกจากกอง	๒๐ - ๓๐ นาที
- บรรยายสรุปความหมาย ของระบบ	๑๐ - ๒๐ นาที

ขั้นตอนดำเนินกิจกรรม

๑. กระบวนกรนำไปไม้ ๑ กอง มาวางหน้าห้อง
๒. กระบวนกรสอบถามผู้เข้ารับการอบรมว่าไปไม้ที่เห็นนี้เป็นกองหรือเป็นระบบ
๓. กระบวนกรให้ผู้เข้ารับการอบรมเลือกไปไม้คนละ ๑ ใบ
๔. กระบวนกรนำอภิปรายกลุ่มเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของกองไปไม้ที่ผู้เข้ารับการอบรมได้หยิบไปไม้ออกจากกอง และสรุปความหมายของระบบโดยมีสาระสำคัญดังนี้

กองไปไม้ที่เห็นนี้คือ “กอง” ไม่ใช่ “ระบบ” เพราะว่า “กอง” นั้นไม่ว่าเราจะเพิ่มเข้าไปหรือเอาออกมา สิ่งนั้นไม่ได้เปลี่ยนแปลงอันใดในเชิงคุณภาพ อย่างเช่น กองไปไม้นี้ เมื่อเราหยิบไปไม้ออกไปข้างหรือเพิ่มจำนวนไปไม้เข้าไปมันก็ยังคงเป็น “กองไปไม้” เช่นเดิม แต่ถ้าเป็น “ระบบ” ถ้าเราเอาบางส่วนออกไป มันจะเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น เอาแบตเตอรี่ออกจากรถยนต์ รถก็จะไม่สามารถขับได้ หรือหากเราตัดมือออกจากแขน มือก็จะไม่สามารถทำงานได้ เราจะเห็นว่าในระบบนั้นส่วนประกอบต่างๆ มีความสัมพันธ์กันอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ สมมติว่าแบ่งควายออกเป็น ๒ ส่วน เราก็ไม่ได้ควาย ๒ ตัว แต่เมื่อเราแบ่งไปไม้ออกเป็น ๒ ส่วน เราก็จะได้ไปไม้ ๒ กอง

“ระบบ” นั้นมีโครงสร้างที่ทำให้องค์ประกอบต่างๆ ต้องมาอยู่ด้วยกัน หรือเข้าไปเกี่ยวข้องกันในระดับใดระดับหนึ่ง ระบบมีวัตถุประสงค์ของมันเอง ดำรงอยู่เพื่อตัวของมันเอง ระบบสามารถแยกได้ตามการปฏิสัมพันธ์กับภายนอกเป็น ๒ ระบบใหญ่ๆ คือ ระบบปิดและระบบเปิด

ระบบปิด หรือระบบไม่มีชีวิต ได้แก่ระบบของเครื่องจักร ระบบคอมพิวเตอร์ ซึ่งมีระบบภายในตัวของมันเองที่จะยังคงทำงานอยู่ตราบเท่าที่เปิดเครื่อง ระบบจะหยุดทำงานเมื่อมีการสั่งการ (ปิดเครื่อง) หรือเมื่อระบบย่อยภายในเครื่องเกิดเสีย เช่น น้ำมันหลุด ไฟไม่เข้าเครื่อง และจะทำงานได้อีกครั้งเมื่อได้รับการแก้ไข (ซ่อมแซม) หรือสั่งการ (เปิดเครื่อง) ระบบปิดจึงไม่มีการปรับตัวเองเพื่อการอยู่รอด ระบบปิด/ระบบเครื่องจักรจึงเป็นสัญลักษณ์ของวิธีคิดแบบเก่า ซึ่งเป็นกระบวนทัศน์แบบกลไก

ระบบเปิด หรือระบบที่มีชีวิต เป็นเหมือนร่างกายมนุษย์ ที่ประกอบด้วยระบบต่างๆ หลายระบบทำงานสัมพันธ์กัน มีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอกตลอดเวลา เช่น ร่างกายเราสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพอากาศร้อน/หนาว แม้แต่ต้นไม้เมื่อถูกตัดกิ่งก็ยังสามารถแตกกิ่งใหม่ได้ ในวิธีคิดกระบวนระบบจึงเน้นไปที่ระบบเปิด คือการเชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันทั้งหมดโดยไม่แยกส่วน หากเราต้องการเข้าใจโลก เข้าใจชีวิตและเรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆ เราต้องนำวิธีคิดที่สามารถทำให้เราเห็นภาพรวมได้และทำความเข้าใจกับสิ่งต่างๆ ได้ทั้งระบบ ไม่ใช่เพียงส่วนหนึ่งส่วนใด

หมายเหตุ :

กิจกรรมนี้กระบวนกรอาจใช้สิ่งอื่นแทนกองใบไม้ก็ได้ หากพิจารณาเห็นว่าสามารถสื่อความหมายได้ในประเด็นเดียวกัน

กิจกรรมที่ ๔ : ฝึกการเล่าเรื่องด้วยเส้น Causal Loops (ช่วงที่ ๑)

วัตถุประสงค์

- เพื่อฝึกคิดด้วยวิธีกระบวนการแบบ
- เพื่อฝึกการมองความสัมพันธ์ของเหตุและผล
- เพื่อฝึกการใช้เส้นแสดงความเชื่อมโยงของสิ่งต่างๆ

สาระสำคัญ

กิจกรรมนี้มุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ฝึกวิธีคิดกระบวนการแบบฝึกมองและวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อค้นหาความเป็นเหตุและผลของเรื่องราวผ่านกิจกรรม โดยใช้เส้น Causal Loops เป็นพื้นฐานในการเล่าเรื่อง

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- จำนวนประมาณ ๒๐-๓๐ คน
- กลุ่มบุคคลในองค์กร
- กลุ่มผู้เข้าร่วมการอบรมทั่วไป

ทักษะที่จำเป็นของกระบวนการความรู้

ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีคิดกระบวนการแบบ (ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ) เฉพาะอย่างยิ่งการใช้ถ้อยคำภาษาที่มีพลังและเส้นแสดงความเชื่อมโยงและเหตุผลของสิ่ง/เหตุการณ์ต่างๆ

อุปกรณ์ที่จำเป็น

- Flip hart / white board พร้อมปากกาเขียน
- กระดาษ Flip chart
- อุปกรณ์วาดภาพต่างๆ เช่น ดินสอสี สีเทียน

การจัดห้อง

- ควรจัดแบบไม่เป็นทางการ นั่งล้อมวงกับพื้น/นั่งเก้าอี้

ระยะเวลาในการทำกิจกรรม

๖๐ - ๗๕ นาที (ขึ้นอยู่กับขนาดของกลุ่ม)

ตารางการจัดกิจกรรม

กิจกรรม	นาที (ประมาณ)
- กระบวนการบรรยาย	๑๐ - ๑๕ นาที
เรื่อง Causal Loops และมอบหมายงาน	
- ผู้เข้ารับการอบรมแต่ละคน	๑๐ - ๑๕ นาที
ทำกิจกรรม	
- ทำกิจกรรมกลุ่มย่อย (๓-๔ คน)	๒๐ - ๓๐ นาที
- อภิปรายกลุ่มใหญ่และสรุป	๒๐ - ๓๐ นาที

ขั้นตอนดำเนินกิจกรรม

๑. กระบวนการบรรยายเรื่องเส้นความสัมพันธ์ที่แสดงความเชื่อมโยงของสิ่งต่างๆ (Casual Loops)^๑ ซึ่งสรุปสาระสำคัญโดยย่อดังนี้

Casual Loops คือวิธีการลากเส้นเพื่อค้นหาความเชื่อมโยงของสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น ค้นหาเหตุและผลในการเกิดขึ้นขององค์ประกอบต่างๆ ในระบบ และค้นหาความเป็นเหตุเป็นผลกัน ไม่ใช่การนำปัจจัยหรือองค์ประกอบมารวมกัน แต่ใช้วิธีการลากเส้นในรูปแบบของการตั้งคำถามถึงสิ่งซึ่งทำให้เกิดปัจจัยหรือองค์ประกอบนั้น การตั้งคำถามจะทำให้เราเห็นถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบแต่ละส่วน ทำให้เรามองเห็นว่าสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นได้อย่างไร การค้นหาเหตุปัจจัยด้วยการลากเส้น Casual Loops นี้เป็นหนึ่งในวิธีการฝึกฝนวิถีคิดกระบวนการระบบ และเป็นพื้นฐานของการเล่าเรื่องด้วยการลากเส้นเพื่อแสดงให้เห็นที่มาที่ไปของของเหตุการณ์และความเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ ในการลากเส้นนั้น เราจะเริ่มจากผลลัพธ์สุดท้ายแล้วตั้งคำถามย้อนกลับขึ้นไป โดยเลือกเฉพาะคำตอบที่สำคัญจริงๆ เท่านั้น

๒. กระบวนการมอบหมายให้ผู้เข้ารับการอบรมฝึกการใช้เส้นความสัมพันธ์ วาดแผนภูมิเล่าเรื่องโดยให้แต่ละคนคิดใคร่ครวญว่าการคิดแบบจิตตปัญญา (Contemplative Thinking) เกิดขึ้นได้อย่างไร การเกิดจิตตปัญญาของตนเองเกิดขึ้นอย่างไร นับตั้งแต่ได้เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มในโครงการจิตตปัญญาศึกษาและเข้ารับการอบรมทำกิจกรรมต่างมาเป็นเวลาหลายเดือน

^๑ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมในหนังสือวิถีคิดกระบวนการระบบ

๓. เมื่อทุกคนวาดแผนภูมิแสดงเรื่องราวโดยใช้เส้นความสัมพันธ์ Causal Loops เสร็จแล้ว ให้รวมกันเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มละ ๓ - ๔ คน ทำกิจกรรมตามข้อ ๒ อีกครั้งโดยร่วมกันคิดและใช้เส้น Causal Loops แสดงให้เห็นว่า จิตปัญญาของกลุ่ม (๓ - ๔ คนนี้) เกิดขึ้นได้อย่างไร เมื่อกลุ่มย่อยวาดแผนภูมิเสร็จแล้วให้ทุกกลุ่มนำมาแสดงให้กลุ่มใหญ่ดู โดยวางเรียงกันทั้งหมด

๔. กระบวนการเชิญให้ทุกคนดูแผนภูมิทั้งหมด โดยให้สังเกต วิธีการใช้เส้นและภาษาของแต่ละกลุ่ม จากนั้นกระบวนการนำอภิปราย โดยไม่เน้นที่เนื้อหาของเรื่อง แต่มุ่งเน้นให้ผู้ทำกิจกรรมสังเกตผลงานของกลุ่มตนเองและกลุ่มอื่นๆ ให้ย้อนคิดถึงความรู้สึกและพฤติกรรมของตนเองและเพื่อนขณะทำงาน ในประเด็นดังต่อไปนี้

- การวาดแผนภูมิของตนเองกับการวาดแผนภูมิของกลุ่ม ยากง่ายต่างกันหรือไม่
- ในขณะที่ทำกิจกรรมกลุ่มได้ใช้การพูดคุยแบบสุนทรียสนทนา (Dialogue) เปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็น รับฟังกัน และกัน หรือมีบางคนผูกขาดการพูด
- ปกติถ้อยคำของแต่ละคนแสดงถึงจิตใจของผู้พูด แต่ภาษาที่ใช้ในแผนภูมิอาจมีบางคนผูกขาดภาษา ขอให้สังเกตว่าภาษาของแต่ละบุคคลจะมีพลังและความชัดเจนมากกว่าภาษาของกลุ่ม ภาษาของกลุ่มมักเป็นนามธรรม (abstract)

- ภาษาที่ใช้ในการเล่าเรื่องแสดงความเชื่อมโยงและเหตุผล
ไม่ควรใช้คำที่เป็นนามธรรม (abstract) ควรเลือกใช้คำพหูพจน์ที่มี
พลังในการสื่อ แสดงให้เห็นการกระทำชัดเจน
- การใช้เส้นแสดงความเชื่อมโยงในแผนภูมิมีความชัดเจน
เพียงพอที่จะสื่อให้เข้าใจได้ชัดเจนหรือไม่

กิจกรรมที่ ๕ : ฝึกการเล่าเรื่องด้วยเส้น Causal Loops (ช่วงที่ ๒)

วัตถุประสงค์

- เพื่อฝึกให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ทบทวน ฝึกฝนวิธีการคิด กระบวนการระบบ วิธีการใช้ภาษาและเส้นแสดงความเชื่อมโยงของเหตุและผล (Causal Loops) อีกครั้งอย่างถูกต้อง

สาระสำคัญ

กิจกรรม ฝึกการเล่าเรื่องด้วยเส้น Causal Loops ในช่วงที่ ๒ มีสาระสำคัญเช่นเดียวกับช่วงที่ ๑ คือให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ฝึกวิธีคิด กระบวนการระบบและการเล่าเรื่องโดยใช้เส้นแสดงความเชื่อมโยงและเหตุผลของสิ่งต่างๆ ในระดับที่ยากขึ้น โดยการเปลี่ยนเรื่องจากการขับเคลื่อนส่งเสริมให้เจตนาจิตตปัญญาศึกษาของกลุ่มย่อย มาเป็นการขับเคลื่อนส่งเสริมให้เจตนาจิตตปัญญาศึกษา ของเครือข่ายโครงการจิตตปัญญาศึกษา

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- จำนวนประมาณ ๒๐-๓๐ คน
- กลุ่มบุคคลในองค์กร
- กลุ่มผู้เข้าร่วมการอบรมทั่วไป

ทักษะที่จำเป็นของกระบวนการความรู้

ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีคิดกระบวนการระบบ(ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ)
เฉพาะอย่างยิ่งการใช้ถ้อยคำภาษาที่มีพลังและเส้นแสดงความเชื่อมโยง
และเหตุผลของสิ่ง/เหตุการณ์ต่างๆ

อุปกรณ์ที่จำเป็น

- Flipchart / white board พร้อมปากกาเขียน
- กระดาษ Flipchart
- อุปกรณ์วาดภาพต่างๆ เช่น ดินสอสี สีเทียน

การจัดห้อง

- ควรจัดแบบไม่เป็นทางการ นั่งล้อมวงกับพื้น/นั่งเก้าอี้

ระยะเวลาในการทำกิจกรรม

๑๒๐ - ๑๕๐ นาที (ขึ้นกับขนาดของกลุ่ม)

ตารางเวลากิจกรรม

กิจกรรม	เวลา (ประมาณ)
- กระบวนการเน้นย้ำความสำคัญ และวิธีใช้เส้นความสัมพันธ์	๕ - ๑๐ นาที
- แบ่งกลุ่มย่อย ๓-๔ คน ปรึกษาหารือและวาดแผนภูมิ เล่าเรื่อง การสร้างจิตตปัญญาของ เครือข่ายโครงการจิตตปัญญาศึกษา	๔๐ - ๖๐ นาที

- แสดงผลงานกลุ่มย่อย ๔๐ - ๖๐ นาที
และอภิปราย
- กระบวนการบรรยายเพิ่มเติม ๑๕ - ๒๐ นาที

ขั้นตอนดำเนินกิจกรรม

๑. กระบวนการบรรยายเน้นย้ำความสำคัญและวิธีใช้เส้นความสัมพันธ์ (Casual Loops)

๒. แบ่งกลุ่มย่อย กลุ่มละ ๓ - ๔ คน พุดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ร่วมหารือและวาดแผนภูมิโดยใช้ Casual Loops เล่าเรื่องการสร้างจิตตปัญญาของเครือข่ายจิตตปัญญาศึกษา

๓. นำแผนภูมิของกลุ่มย่อยทุกกลุ่มมาจัดวางเรียงกัน จากนั้นให้ผู้เข้ารับการอบรมทุกคน พิจารณาดูว่าเข้าใจแผนภูมิแต่ละภาพชัดเจนหรือไม่

๔. กระบวนการนำอภิปรายซักถามเกี่ยวกับวิธีการการทำงานกลุ่ม การใช้ถ้อยคำภาษาและเส้นแสดงความสัมพันธ์ การระบุประเด็นปัญหา ฯลฯ

๕. กระบวนการบรรยายเพิ่มเติมเกี่ยวกับหลักการในการสืบค้นความจริงและประเด็นปัญหาของเรื่องราวต่างๆ ว่า ก่อนที่จะใช้เส้นความสัมพันธ์เพื่อสืบค้นเหตุผล และปัจจัยเชื่อมโยงต่างๆ เราจะต้องคำนึงถึงเรื่องดังต่อไปนี้

- ประเด็นที่เลือกมาพิจารณาต้องเป็นประเด็นใกล้ตัวและสำคัญ เป็นเรื่องที่เราอยากจะเข้าใจมันจริงๆ

- เลือกปัญหาที่เรื้อรังและมุ่งไปยังสถานการณ์ที่มั่นคงค้างอยู่ระยะหนึ่งแล้วเกิดซ้ำจนเราเดือดร้อน มิใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว
- เลือกปัญหาที่มีกรอบ เพราะถ้าเราเชื่อมโยงไปสู่สิ่งต่างๆ ที่ไร้ขอบเขตจะทำให้มันบานปลาย และอาจกลายเป็นเรื่องของนามธรรมที่ไม่ชัดเจน
- เลือกปัญหาที่ทุกคนรู้ประวัติและสามารถช่วยกันบรรยายให้เห็นภาพได้ คนที่เกี่ยวข้องอาจมีมุมมองต่างกัน ขอให้ตกลงในแง่มุมที่สำคัญๆ ที่เราพอจะเจาะลึกได้
- การระบุ/บรรยายปัญหาขอให้ชัดเจนจริงๆ อย่ามีอคติ ต้องไม่ลืมว่า วิธีคิดกระบวนการแบบเป็นกระบวนการแห่งการค้นพบและวินิจฉัย (diagnosis) เป็นการสืบค้นประเด็นหลักๆ ที่สร้างปัญหาเราต้องสนใจข้อมูล (facts) และหลักฐาน (evidence)
- ในการนำเสนอปัญหา ควรเสนอปัญหาให้ครบถ้วน อย่าด่วนสรุป อย่ารวมเอาแนวทางแก้ไขปนเข้าไปด้วย แยกเอาความคิดเห็นในการแก้ไขเอาไว้ก่อน
- ถ้าเป็นไปได้ เราควรเลือกปัญหาที่เราเคยแก้ไขมาแล้วแต่ไม่สำเร็จ หรือสำเร็จเพียงบางส่วน เพื่อให้มั่นใจว่ามันมีระบบพลวัตเข้าไปกระทำ
- ให้หลีกเลี่ยงการกล่าวหาบุคคลหรือนโยบายใดๆ และอย่าสันนิษฐานว่าเรารู้เบื้องลึกของคนอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเขาไม่ได้อยู่ในที่ประชุม

หลังจากการทำกิจกรรม “ฝึกการเล่าเรื่องด้วยเส้น Causal Loops (ช่วงที่ ๒)” กระบวนการได้บรรยายเพิ่มเติมประกอบด้วยเรื่องต่างๆ ดังนี้

“จิตตปัญญากับวิธีคิดกระบวนการ”

กระบวนการได้บรรยายถึงความสัมพันธ์ระหว่างจิตปัญญากับวิธีคิดกระบวนการโดยแสดงความชื่นชมโครงการจิตปัญญาศึกษาว่าเป็นโครงการที่จำเป็นและมีประโยชน์กับสังคมอย่างยิ่ง เพราะปัจจุบันสังคมมีปัญหาต่างๆ มากมายอันสืบเนื่องมาจากการที่คนเราเข้าไปถึงความจริงของชีวิตและสรรพสิ่ง ไม่ได้มุ่งเข้าหาสัจธรรม ความดี ความงาม และความจริง ระบบการเรียนรู้ในปัจจุบันเป็นการศึกษาที่เน้นความรู้ภายนอก (Explicit knowledge) เป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีจิตวิญญาณ สนใจเฉพาะความรู้ที่ชัดแจ้งซึ่งสามารถถ่ายทอดให้คนอื่นได้ง่าย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นความรู้เฉพาะสาขา มีตำราคู่มือ มีคำอธิบาย เป็นความรู้ที่มีเหตุผลสามารถพิสูจน์ได้ ไม่ได้เป็นระบบการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการฝึกคิด ทดลอง และฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญจนกลายเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล อยู่ในสมอง อยู่ในความคิด อันเป็นความรู้ของบุคคลที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์ ยากที่จะถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดได้ทั้งหมด ความรู้เช่นนี้เรียกว่า Tacit knowledge เป็นความรู้ที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้เองด้วยการสังเกต คิดพิจารณาใคร่ครวญ ทดลอง และฝึกปฏิบัติ ไม่ใช่แค่อ่านจากตำรา การเรียนรู้เช่นนี้จึงจะช่วยพัฒนาศักยภาพที่ลึกล้ำของมนุษย์ได้อย่างแท้จริง

ระบบการศึกษาแบบจิตตปัญญากับวิธีคิดแบบกระบวนการ (Systems Thinking) นั้นไม่อาจแยกออกจากกันได้ เพราะจิตตปัญญาคือการฝึกมองให้เห็นความจริง ในขณะที่การคิดกระบวนการคือการฝึกตาในให้สามารถมองเห็นสิ่งที่ไม่สามารถเห็นได้ด้วยตาปกติเป็นการฝึกคิดด้วยสภาวะจิตที่สงบนิ่งและผ่อนคลาย เป็นการมองด้วยใจ ไม่ใช่แค่ตาเนื้อ แต่ด้วยตาในที่ใช้ปัญญา ตัวอย่างเช่น ท่านพุทธทาสพุทธไว้ตั้งแต่เมื่อ ๕๐

ปีที่แล้วว่า “โลกจะโยกคลอนและเราร้อน” เป็นเพราะท่านมองเห็นความเชื่อมโยงของสรรพสิ่งด้วยวิธีคิดแบบกระบวนระบบ ด้วยเหตุนี้จิตตปัญญาศึกษาจึงจะเกิดไม่ได้ถ้าเราไม่เข้าใจ และไม่ฝึกวิธีคิดกระบวนระบบให้เป็นปกติวิสัย จิตตปัญญาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการบูรณาการการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเกิดจากการเปลี่ยนแปลงภายในเป็นการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง (deep learning cycle) จนสัมผัสถึง Unfolding Universe เมื่อเรารู้ เราสำนึก และกระทำตาม (intellectual - emotional - spiritual = Contemplative) สิ่งสำคัญสุดในการเรียนรู้คือการคิดไตร่ตรอง ทบทวนครุ่นคิดพินิจพิเคราะห์ (Reflection) การตั้งคำถามเพื่อค้นหาความจริงของสิ่งต่างๆ ว่ามีที่มาที่ไปอย่างไร (inquiry) ไม่ใช่การทำเพียงแค่ว่าเอาความคิดเดิมๆ มาต่อๆ กันเป็นชิ้นใหม่ แท้จริงเรากำลังพยายามเดินไปสู่ U-Theory Education ถ้าเราพิจารณาอะไรอย่าง Contemplative ครุ่นคำนึง พินิจพิเคราะห์เราจะเกิดปัญญา มีตาที่ ๓ มองเห็นสิ่งที่ไม่อาจเห็นได้ด้วยตาปกติ

ลองพิจารณาว่าในการทำโครงการจิตตปัญญาศึกษานี้ หรือคิดพิจารณาเรื่องใดๆ ก็ตาม เราคิดจากชุดความคิดของเรา (mindset) ในระดับเดิมๆ หรือเราได้เปลี่ยนชุดความคิด (Shift mindset) ของเราในการคิด เราต้องพิจารณาจากการกระทำ เรื่องของวิธีคิดกระบวนระบบ (Systems Thinking) ไม่มีคำตอบเดียว เรื่องที่ซับซ้อนต้องไม่ผลีผลาม เพราะจะมีผลกระทบข้างเคียงมาก เช่นกรณี FTO และสงครามอิรัก มีผลกระทบมากมายผลไม่ได้เป็นอย่างที่คิดคาดหวัง บางเรื่องใช้ได้กับบางบริบทเท่านั้น งานจิตตปัญญาศึกษานี้ เรากำลังเข้าสู่บริบทใหม่ที่ไม่มีใครทำมาก่อน เป็นเรื่องนวัตกรรม เพราะฉะนั้นต้องมีความตระหนักต่อรายละเอียดให้มากอย่าละเลย เราเป็นหน่วยที่ประกอบด้วยสมาชิกหลายคน เราต้องปลูกฝังให้มันเติบโต ต้องบูรณาการ การเรียนรู้ไม่ใช่การบอกหมด แต่ทำทนาย

ช่วยให้ไปหาเอง หาให้พบ implicate order - กฎของจักรวาล ทำตาใน ให้เปิดจึงจะเห็น อย่าคิดนิสัยทำอะไรง่ายๆ ไขแล้วไขเลย เชื่อแล้วเชื่อเลย ไม่มีคำถามหรือข้อสงสัย ต้องใช้ปัญญาคิดใคร่ครวญ คิดแบบกระบวน ระบบ มองให้เห็นถึงภาพรวมของเรื่องราว มองให้เห็นส่วนย่อยแต่ละส่วน และความเกี่ยวเนื่องเป็นองค์รวม

“วิธีวิเคราะห์เหตุการณ์/ปัญหา”

กระบวนกรได้บรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีวิเคราะห์เหตุการณ์/ ปัญหา โดยให้หลักว่า เหตุการณ์/ปัญหาต่างๆ เปรียบเสมือนภูเขาน้ำแข็ง คือ เราจะเห็นภาพของเหตุการณ์/ปัญหาได้เฉพาะส่วนที่ชัดเจน เช่นเดียวกับส่วนน้อยของภูเขาน้ำแข็งที่โผล่ขึ้นเหนือน้ำเท่านั้น แต่ส่วนใหญ่ของ ภูเขาน้ำแข็งที่อยู่ใต้น้ำนั้นเราไม่อาจเห็นได้ แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า เหตุการณ์/ปัญหาามีเพียงแค่นี้ที่เรามองเห็นหรือรับรู้ได้ แท้จริงแล้วทุก ปัญหาและเหตุการณ์ล้วนมีวิธีคิดของบุคคล (Mental Model) เป็นเบื้องหลัง และ Mental Model นี้ก็เป็นส่วนที่กำหนดโครงสร้าง (Structure) ของ เหตุการณ์ ซึ่งโครงสร้างก็จะเป็นตัวกำหนดแบบแผน/แนวโน้ม (Pattern) ของพฤติกรรม อันส่งผลออกมาเป็นเหตุการณ์ (event) ที่เราเห็น ดังนั้น ในเวลาที่เราเผชิญปัญหาหรือพบเรื่องราวต่างๆ ในสังคม ให้เรามอง ภาพรวมของเรื่องราวทั้งหมด ไม่ใช่มองเห็นเพียงจุดใดจุดหนึ่งแล้ว สรุปว่ามันเป็นอย่างนั้น เราจะต้องคิดถึงวิธีการคิด ๔ ระดับเสมอ ได้แก่

๑. ระดับปรากฏการณ์/เหตุการณ์ (event) คือสิ่งที่ปรากฏออกมาให้เห็นด้วยสายตา ด้วยการรับรู้ในระดับเบื้องต้น เช่นเราจะเห็นว่า ขณะนี้ปริมาณช้างที่ถูกล่าเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

๒. ระดับแนวโน้มนัยและแบบแผน (Pattern) คือสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าหากแบบแผนเป็นเช่นนี้ ปรากฏการณ์จะเป็นเช่นไร เช่นที่ชายหาดต่างๆ มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ดังนั้นช้างจึงถูกจัดให้ไปเดินอยู่แถวชายหาด เพราะคนเลี้ยงช้างจะได้มีรายได้จากนักท่องเที่ยว

๓. ระดับโครงสร้าง (Structure) คือตัวกำหนดแบบแผนพฤติกรรมและสิ่งที่แสดงออกมาซึ่งปรากฏให้เห็นเป็นเหตุการณ์/ปัญหาจากปัญหาปริมาณช้างเพิ่มขึ้นที่จังหวัดภูเก็ตนี้ มีผลมาจากโครงสร้างต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ โครงสร้างทางเศรษฐกิจของคนเลี้ยงช้าง โครงสร้างทางธุรกิจการท่องเที่ยว โครงสร้างของสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านเลี้ยงช้าง และโครงสร้างการพัฒนาประเทศที่ทำให้พื้นที่ป่าหมดไป

๔. ระดับภาพจำลองความคิด (Mental Model) ของคนที่เกี่ยวข้อง เช่น คนเลี้ยงช้างคิดว่าทำอะไรถึงจะเลี้ยงช้างได้และมีรายได้ด้วย นักท่องเที่ยวคิดว่าสงสารช้างจึงยินดีซื้ออาหารให้ช้าง รัฐบาลคิดว่าทำอย่างไรให้ธุรกิจท่องเที่ยวเติบโต

จากการวิเคราะห์ปัญหาเรื่องปริมาณช้างที่เพิ่มขึ้นในจังหวัดภูเก็ตโดยวิธีคิด ๔ ระดับนี้ เป็นการมองโดยนักคิดกระบวนการแบบที่เน้นย้ำให้เห็นภาพรวมของสิ่งต่างๆ เราจะเห็นได้ว่าทุกระดับมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องเป็นเหตุและผลที่สอดคล้องต่อเนื่องกัน หากเราละเลยไม่สนใจใส่ใจส่วนหนึ่งส่วนใด เราจะไม่สามารถเข้าใจเหตุการณ์หรือแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องตรงจุดเลย ขำร้ายการแก้ปัญหาอาจจะกลับกลายเป็นการขยายปัญหาให้ลุกลามใหญ่โตมากขึ้นก็ได้

“การป้อนกลับของเรื่องราว (Feedback)”

การป้อนกลับคือการสื่อสาร ๒ ทาง เป็นการสัมพันธ์ระหว่างกันไปมา ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบหรือระหว่างสิ่งต่างๆ นั้นจะเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางตรง แต่การป้อนกลับนั้นอาจไม่ได้กลับมาแบบจับพลัน หรือการป้อนกลับอาจเป็นไปอย่างเจี๊ยบๆ ความสัมพันธ์ที่มีการป้อนกลับนั้นในทางพุทธศาสนาเรียกว่า “กรรม” คือการกระทำใดก็ตาม จะต้องมีการกระทำนั้นกลับมาเสมอ ไม่ช้าก็เร็ว

การป้อนกลับนั้นเป็นพื้นฐานของระบบ หากปราศจากการป้อนกลับก็ปราศจากระบบเช่นกัน การป้อนกลับมี ๒ ลักษณะคือ การป้อนกลับแบบเพิ่มกำลังทวีคูณ (Reinforcing feedback) และการป้อนกลับแบบสมดุล/คาน้ำถ่วง (Balancing feedback)

การป้อนกลับแบบเพิ่มกำลังทวีคูณ (Reinforcing feedback) เป็นการป้อนกลับเชิงขยายกำลัง ซึ่งเกิดได้ทั้งเรื่องดีและไม่ดี เช่น การฝากเงินไว้กับธนาคารแล้วดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ยิ่งฝากมากดอกเบี้ยก็ยิ่งเพิ่มมาก ในทางกลับกันถ้าเป็นเงินยืมก็ยิ่งกู้มากดอกเบี้ยก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้น การเรียนรู้เรื่องของการป้อนกลับก็เพื่อให้เราเข้าใจเหตุการณ์ต่างๆ และได้เห็นว่าหากเราสนใจเรื่องการป้อนกลับของเหตุการณ์ต่างๆ เราจะสามารถแก้ไขเหตุการณ์ต่างๆ ได้ก่อนที่จะบานปลายใหญ่โต

การป้อนกลับแบบสมดุล/คาน้ำถ่วง (Balancing feedback) จะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เช่น ไฟไหม้ป่าที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติแล้วทำให้พันธุ์ไม้บางชนิดงอกขึ้นมาได้ถือว่าเป็นการรักษาสมดุลของธรรมชาติ การปลูกป่าทดแทน การรวมตัวกันอนุรักษ์ป่าโกงกาง การห้ามจับสัตว์น้ำในฤดูวางไข่ ล้วนเป็นสมดุล/คาน้ำถ่วง ตัวอย่างการ

ป้อนกลับแบบคานากำลังในทางลบที่เห็นได้ชัดได้แก่การปฏิรูประบบงานในหน่วยงาน/องค์กรต่างๆ ซึ่งมักจะสำเร็จได้ยากเนื่องจากมีคนบางพวกคอยดึงหรือคานกำลังเอาไว้

ในการคิดแบบกระบวนการระบบ เราจำเป็นต้องเข้าใจและใส่ใจกับเรื่องของการป้อนกลับ (Feedback) ในทุกๆ ขั้นตอนของเรื่องราวและเหตุการณ์ เพื่อจะได้เข้าใจเหตุและผล ตลอดจนความเชื่อมโยงของทุกปัจจัยที่เกี่ยวข้องตามความเป็นจริงมองเห็นจุดที่จะแก้ไขปัญหา/สถานการณ์ได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง

กิจกรรมที่ ๖ : ฝึกการเล่าเรื่องด้วยเส้น Causal Loops (ช่วงที่ ๓)

วัตถุประสงค์

- เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ฝึกทำกิจกรรมเดิมซ้ำอีกครั้ง
- เพื่อทบทวน วิธีการคิด วิธีการทำงานร่วมกัน วิธีวาดแผนภูมิอย่างถูกต้องครบถ้วน ตามขั้นตอนกระบวนการและหลักการที่กระบวนการได้เน้นย้ำและบรรยายเสริม

สาระสำคัญ

กิจกรรมนี้มุ่งให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมฝึกความใส่ใจต่อเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้

- การเลือกใช้ถ้อยคำภาษาที่มีพลัง สื่อความหมายชัดเจน (action words)
- การใช้เส้นแสดง การป้อนกลับ (Feedback)
- การใช้เส้นแสดงความเชื่อมโยงของเหตุและผล (Causal Loops)
- การคิดด้วยจิตตปัญญา ให้ความสำคัญกับการคิดใคร่ครวญด้วยจิตที่สงบ มีสมาธิ
- การร่วมทำกิจกรรมโดยการสนทนาหาข้อสรุป สุนทรียสนทนา (Dialogue)
- การตั้งคำถาม (inquiry) ที่ลึกซึ้ง แหวมคม เพื่อสืบค้นความจริงของสิ่งต่างๆ ระหว่างทำกิจกรรม

(รายละเอียดของกิจกรรมสามารถทบทวนได้จากกิจกรรมที่ ๕)

กิจกรรมที่ ๗ : ประเมินผลและปิดการอบรม

วัตถุประสงค์

- เพื่อทบทวนการเรียนรู้และพัฒนาปรับปรุงกระบวนการอบรมต่อไป

สาระสำคัญ

กิจกรรมนี้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้สำรวจตนเองถึงประสบการณ์การเรียนรู้จากการเข้าร่วมอบรมในครั้งนี้ นอกจากนั้นยังเปิดให้ประเมินผลกระบวนการและกระบวนการตลอดช่วงการจัดกิจกรรมทั้ง ๓ วัน

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- จำนวนประมาณ ๒๐-๓๐ คน
- กลุ่มบุคคลในองค์กร
- กลุ่มผู้เข้าร่วมการอบรมทั่วไป

ทักษะที่จำเป็นของกระบวนการความรู้

ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีคิดกระบวนการแบบ(ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ) เฉพาะอย่างยิ่งการใช้ถ้อยคำภาษาที่มีพลังและเส้นแสดงความเชื่อมโยงและเหตุผลของสิ่ง/เหตุการณ์ต่างๆ

อุปกรณ์ที่จำเป็น

-

การจัดห้อง

- ควรจัดแบบไม่เป็นทางการ นั่งล้อมวงกับพื้น/นั่งเก้าอี้

ระยะเวลาในการทำกิจกรรม

๖๐ - ๙๐ นาที (ขึ้นอยู่กับขนาดของกลุ่ม)

ตารางเวลากิจกรรม

กิจกรรม	เวลา (ประมาณ)
- นั่งสงบใจ ผ่อนคลายกายและจิต	๕ - ๑๐ นาที
พิจารณาอย่างใคร่ครวญถึงกิจกรรม และความรู้สึกต่างๆ ในการอบรมตลอดหลักสูตร	
- สมาชิกกลุ่มแสดง	๖๐ - ๙๐ นาที
ความรู้สึกที่ทุกคน	
- กระบวนการสรุปปิดท้ายกิจกรรม	๑๐ นาที

๔

ประสบการณ์ตรง

ของผู้เข้าร่วมกระบวนการ

ประสบการณ์ตรงที่ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้สะท้อนออกมาทั้งระหว่างกระบวนการในช่วงสรุปการเรียนรู้ และการทำ Focus Group วิจารณ์กระบวนการ สามารถสะท้อนถึงกระบวนการเรียนรู้ ประเด็นที่ผู้เข้าร่วมฯ ได้รับจากการเรียนรู้ และผลที่ได้รับจากการอบรมอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม

ประสบการณ์ระหว่างการเรียนรู้

สิ่งที่ผู้เข้ารับการอบรมสะท้อนระหว่างการทำกิจกรรมต่างๆ ในการอบรมครั้งนี้ แสดงให้เห็นว่าผู้เข้ารับการอบรมได้เข้าใจตนเองและวิธีคิดที่เป็นผลจากแบบจำลองความคิดตนเอง (Mental Model) ได้เรียนรู้เข้าใจ และเห็นความสำคัญของวิธีคิดแบบกระบวนการระบบ สามารถนำวิธีคิดแบบกระบวนการระบบมาใช้ในการทำกิจกรรมได้ดี เฉพาะอย่างยิ่งในการทำกิจกรรมเดิมซ้ำรอบที่ ๒ และ ๓ จะเห็นภาพความคิดซึ่งใช้ภาษาถ้อยคำและภาษาเส้นชัดเจนขึ้น ที่สำคัญที่สุดคือได้สังเกตอารมณ์ความรู้สึก และปฏิกิริยาของตนเองและผู้อื่นในระหว่างการทำกิจกรรม ทำให้สามารถประเมินจิตตปัญญาของตนเอง ตัวอย่างคือ

“Systems Thinking เป็นการอบรมที่มีบรรยากาศ และวิธีการที่ต่างไปจากครั้งก่อนๆ มาก โดยเฉพาะความเชื่อมั่นในความคิดของตัวเอง ความไม่ยอมศิโรราบของวิทยากร เป็นสิ่งที่น่าสนใจมาก ว่าคำตอบไม่ได้มีด้านเดียวเสมอไป การเดินทางที่ดูเหมือนตรงข้ามก็อาจจะนำไปสู่

เป้าหมายเดียวกันได้ และแต่ละกลุ่มคนมีชุดภาษาที่ต่างกันมาก ทำให้เข้าใจกันได้ยาก ในกรณีนี้การฟังอย่างลึกซึ้ง และระวางการตัดสินใจเป็นสิ่งที่จะต้องทำเป็นมาก”

“สำหรับกลุ่มแล้ว เราคิดว่าการอบรมครั้งนี้คงจะเป็นครั้งที่ท้าทายที่สุดตั้งแต่เราเริ่มการอบรมมา เป็นการท้าทายความสามารถในการเรียนรู้ (วิทยายุทธ) ของกลุ่มครั้งสำคัญ โดยเฉพาะการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาที่เราได้พยายามสั่งสมกันมา เพราะ ๑) มันเป็นวิธีการเรียนการสอนที่เราได้ติดตามองวามันโบราณ น่าเบื่อและไม่จิตตปัญญาตรงไหนเลย คือ พูดสรุปง่ายๆ ว่าไม่ถูกใจใจ แต่ด้วยความที่มันไม่ถูกใจใจอย่างเรานี้แหละคือสภาพที่จริงที่สุดที่เราต้องเจอในชีวิตประจำวัน จึงเกิดเป็นคำถามสำหรับกลุ่มขึ้นมาว่า ในสถานะจริงๆ แบบนี้ เรายังจะสามารถเรียนรู้แบบจิตตปัญญาได้ไหม อีกส่วนหนึ่งคือ ๒) ความเป็นคนนอกของวิทยากร บวกกับบุคลิกตรงๆ มุ่งมั่น และแน่วแน่ไม่ปล่อย (หรืออีกหนึ่งเรียกว่าหัวคือ stubborn ก็ได้) ทำให้กลุ่มถูกใจอย่างไม่ประนีประนอม ไม่มีการอ้อมค้อมอย่างที่กลุ่มมักจะทำกันเองภายใน ด้วยความเกรงใจหรือความกลัวก็ดี จนทำให้เกิดคำถามสำหรับกลุ่มขึ้นมาว่า ที่เราคิดว่าเราแน่ เราเก่ง เรากำลังเรียนรู้ เรากำลังเปลี่ยนแปลงนั้น ที่แท้แล้วเรามีแต่เปลือกนอกหรือเปล่า”

“ผมเห็นว่าการอบรมครั้งนี้ เรื่องวิธีคิดกระบวนระบบและบุคลิกแบบ อ.ชัยวัฒน์วางไว้ได้จังหวะพอดีกับ

ช่วงเวลา คือ สมควรผ่านเรื่องต่างๆ มาก่อน ซึ่งทำให้มีฐานในเรื่องตนเอง ทั้งวิสัยทัศน์ ความเข้าใจ การภาวนา เรื่องการสนทนาระหว่างกัน ซึ่งจำเป็นต่อการนำมาใช้เป็นฐานของการอบรม ผมยังนึกไม่ออกว่า ถ้าเราไม่ได้ผ่านเรื่องต่างๆ มา เราจะมีต้นทุนพอที่จะทำให้การแลกเปลี่ยนและพูดคุยลงลึกเกิดได้อย่างมีคุณภาพได้อย่างไร หากทำได้ก็อาจเป็นการฝึกหัดการใช้ความคิดให้มองเห็นเชื่อมโยงเป็น ซึ่งก็เหมือนจะเข้าใจว่าพวกเราทำกันเป็นอยู่แล้วไม่ใช่เนี่ย ดังนั้น วิธีคิดกระบวนการ จะมีคุณภาพเมื่อ “มันนิ่ง” อีกสองขามีคุณภาพเพียงพอ สิ่งที่ยังมองไม่เห็นได้ด้วยตาเปล่าจึงจะปรากฏชัดมากขึ้น และเชื่อมโยงได้ลึกถึง”

“การอบรม Systems Thinking สิ่งสำคัญที่ได้เรียนรู้ คือ ความเชื่อมั่นว่า มนุษย์สามารถพัฒนาได้ จากประสบการณ์และการฟังคำบอกเล่าเกี่ยวกับตัววิทยากร ทำให้เกิดความท้าทายที่เรียนรู้ว่า วิทยากรที่จะนำการเรียนรู้ไปพร้อมจะเรียนรู้จากผู้อื่นไปพร้อมๆ กันได้หรือไม่ ก็ได้ตระหนักว่าหลายขั้นตอนของ workshop ได้พิสูจน์ว่า มนุษย์สามารถควบคุมอารมณ์และ transform ไปสู่บุคลิกภาพและบทบาทที่ควรจะเป็นได้อย่างดี”

“วิธีคิดวิเคราะห์ปัญหา ๔ ขั้นตอนช่วยให้มองเห็นปัญหาได้ลึกถึงสาเหตุ เชื่อว่าจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตและงานได้ดี”

“เราไม่เคยคิดมาก่อนเลยว่า ภาษามีความสำคัญต่อความเข้าใจของเราแค่ไหน”

“ครั้งนี้ค่อนข้างต่างจากครั้งอื่น เน้นกระบวนการคิดเป็นหลัก เป็นแง่มุมที่ต่างจากที่พวกเราเจอมากทำให้เกิดการเรียนรู้ที่น่าสนใจฝึกการยอมรับความแตกต่างและมุมมองที่ไม่คุ้นเคย”

“สิ่งสำคัญที่ได้เรียนรู้จากการอบรม System Thinking คือความเชื่อมั่นว่ามนุษย์สามารถพัฒนาได้ หลายขั้นตอนของ workshop ได้พิสูจน์ว่า มนุษย์สามารถควบคุมอารมณ์และ transform ไปสู่บุคลิกภาพและบทบาทที่ควรจะเป็นได้อย่างดีเช่นนี้คือกำลังใจที่ทำให้มั่นใจว่ามนุษย์พัฒนาได้ มนุษย์ transform ได้ถ้าต้องการจะทำ”

“ไม่ว่าห้องเรียนในวันนั้นจะเป็นความตั้งใจของอาจารย์ที่จะให้เป็นแบบจำลองเรื่อง System Thinking หรือไม่ เราได้เรียนรู้ว่าในเมื่อเราทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของระบบเราต่างมีส่วนสร้างหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ในระบบได้ หากเราทุกคนสื่อสารกันด้วยใจมองการผิดพลาดเป็นบทเรียนมากกว่าเป็นของใคร โลกนี้คงสามารถลดทอนความขัดแย้งให้กลับกลายเป็นสันติภาพได้ โดยเริ่มจากสันติในใจเรา”

“ได้เห็นความพยายามอย่างมากในการเปิดใจของกระบวนการ ซึ่งเป็นตัวอย่างให้ผู้เข้าร่วมอยากเปิดตาม”

๕ การประยุกต์ใช้ และข้อสังเกต

การนำไปประยุกต์ใช้

การอบรมเรื่อง การคิดกระบวนการระบบ นี้มีรูปแบบการอบรมที่สามารถนำไปใช้ได้ค่อนข้างกว้างขวาง โดยเฉพาะสำหรับกระบวนการที่มีประสบการณ์อยู่แล้ว โดยจะนำไปใช้ทั้งกระบวนการ หรือเรียบเรียงและลำดับกิจกรรมใหม่ หรือหยิบยกไปใช้เป็นบางกิจกรรมก็ได้ โดยมีข้อควรพิจารณาในการนำไปใช้คือ

๑) กระบวนการควรศึกษาทฤษฎีให้ชัดเจนจนเข้าใจกรอบแนวความคิดอย่างถ่องแท้ เพื่อที่จะสามารถอธิบายองค์ความรู้ รวมทั้งเชื่อมโยงทฤษฎีสู่การปฏิบัติในชีวิตจริงให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เข้าใจจนสามารถนำความรู้และทักษะดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ได้จริง นอกจากนี้กระบวนการยังจำเป็นต้องสามารถตอบคำถามเกี่ยวกับทฤษฎีและการประยุกต์ใช้วิธีคิดกระบวนการระบบได้หากมีคำถามหรือข้อสงสัยเกิดขึ้นภายในกลุ่ม

๒) กระบวนการควรประเมินทัศนคติของสมาชิกกลุ่มและความสัมพันธ์ของกลุ่มก่อนทุกครั้ง เพื่อทำความเข้าใจกลุ่มก่อนการทำการกิจกรรม ซึ่งจะช่วยให้สามารถปรับกิจกรรมและลำดับขั้นตอนของกระบวนการได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการใช้โจทย์จากเรื่องจริงมีคุณค่ามาก เพราะช่วยให้ผู้ร่วมอบรมได้เข้าใจชัดเจนในวิธีการคิดและการมองปัญหาต่างๆ อันจะเป็นแนวทางในการนำหลักการที่ได้เรียนรู้ไปฝึกฝนปฏิบัติในชีวิตและการทำงาน ข้อสำคัญคือกระบวนการต้องมั่นใจว่า สมาชิกกลุ่มทุกคนมีส่วนร่วมและทราบข้อมูลของเรื่องที่น่าสนใจใช้เป็นโจทย์อย่างเพียงพอ มิฉะนั้นอาจเกิดความสับสนในการเรียนรู้ได้

๓) กระบวนการอาจพิจารณาคิดค้นกิจกรรมใหม่ๆ มาใช้แทนเพื่อให้เหมาะกับภูมิหลังของผู้เข้ารับการอบรม แต่ทั้งนี้ต้องอยู่บนสมมติฐานว่ากิจกรรมนั้นสามารถสื่อความหมายที่ต้องการให้เรียนรู้ได้ชัดเจนตรงตามวัตถุประสงค์ เช่นเดียวกับกิจกรรมที่ใช้ในบทเรียนนี้

๔) กระบวนการควรต้องคำนึงถึง “ชุดภาษา” ที่ใช้ โดยเฉพาะในแง่การสื่อสารความหมายที่แท้จริงต่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม เพราะบางครั้งผู้เข้าร่วมกิจกรรมอาจมีความเข้าใจเกี่ยวกับชุดภาษาในลักษณะที่แตกต่างจากกระบวนการ ซึ่งอาจนำไปสู่การสื่อสารที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้

๕) ในการอบรม กระบวนการควรพิจารณาความสามารถของผู้เข้าร่วมกิจกรรมในการทำความเข้าใจกับทฤษฎีที่เป็นนามธรรมสูง โดยอาจใช้การเชื่อมโยงหรือยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมชัดเจน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้หรือสามารถนำความรู้ที่ได้รับกลับไปประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ระยะเวลาในการบรรยายทฤษฎีควรมีความเหมาะสมพอดีกับความสามารถในการจดจำรับรู้ของมนุษย์ เพื่อไม่ให้เกิดความอ่อนล้ามากเกินไป ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้

ข้อสังเกตจากผู้วิจัย

จุดเด่นของกระบวนการอบรม

การฝึกอบรมในครั้งนี้มีจุดเด่นดังนี้

๑. กระบวนการมีความชัดเจนในเนื้อหาวิชาที่สอน เดินเรื่องเร็ว มีความเคร่งครัดในวิธีการสอน มักไม่ตอบคำถามตรงๆ แต่ใช้วิธีตั้งคำถามย้อนกลับให้คิด อีกทั้งป้อนคำถามสำคัญกระตุ้นการคิดตลอดเวลา ถือได้ว่าเป็นการฝึกวิธีคิดกระบวนการระบบตั้งแต่เริ่มเรียนเลยทีเดียว

๒. กระบวนการใช้โจทย์จากเรื่องจริงมาทำแบบฝึกหัด โดยใช้วิธีคิดกระบวนการระบบมาช่วยสืบค้นทำความเข้าใจและหาทางออกซ้ำๆ หลายๆ รอบ ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจวิธีการคิดกระบวนการระบบได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งช่วยให้ผู้ร่วมอบรมสามารถสังเกตพัฒนาการการเรียนรู้ของตนเองในการทำกิจกรรมแต่ละครั้ง

๓. การอบรมครั้งนี้เลือกใช้สถานที่ที่มีบรรยากาศเป็นธรรมชาติ เหมาะสมกับการเรียนรู้ที่ต้องคิดอย่างใคร่ครวญและเชื่อมโยง

๔. กระบวนการได้ถูกออกแบบให้มีช่วงเวลา Free time เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้อยู่กับตัวเอง จึงช่วยให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มีโอกาสใคร่ครวญความคิดให้ตกผลึก

๕. กระบวนการจับกระแสดกลุ่มและเปิดใจปรับวิธีการให้เหมาะสมเป็นตัวอย่างให้ผู้เข้าร่วมอบรมเปิดใจตาม นำไปสู่การบรรยากาศที่ดีในการเรียนรู้

๖. พลังความมุ่งมั่นที่มีเป้าหมายเด่นชัดของกระบวนการ ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมอบรมหันมาทบทวนตนเองว่าได้เอาจริงเอาจัง ทຸ່ມกายใจกับงานจิตตปัญญาศึกษาเพียงพอหรือยัง?

ข้อเสนอแนะจากผู้วิจัยและผู้เข้ารับการอบรม

โดยรวมกระบวนการในครั้งนี้ดำเนินไปอย่างราบรื่น และบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ มีประเด็นข้อเสนอแนะ และข้อสังเกตเพิ่มเติมจากผู้เข้ารับการอบรมบางประการคือ

๑. การใช้โจทย์จากเรื่องจริงมาทำแบบฝึกหัดซ้ำหลายๆ รอบ เพื่อประเมินความเข้าใจและความก้าวหน้าในการเรียนรู้ มีผลดีต่อการสังเกตพัฒนาการของผู้เรียน แต่อาจมีส่วนให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่าย และไม่ใส่ใจในการทำกิจกรรมเท่าที่ควร

๒. ในการอบรมแต่ละครั้ง กระบวนการอาจใช้กิจกรรมอื่นแทนก็ได้ หากเห็นว่าจะสามารถสื่อความหมายที่ต้องการให้เรียนรู้ได้ชัดเจน เช่นเดียวกับกิจกรรมที่ใช้ในบทเรียนนี้

๓. บรรยากาศของสถานที่และเวลาเป็นเรื่องสำคัญสำหรับการเรียนรู้ที่ต้องคิดอย่างใคร่ครวญ เชื่อมโยง

๔. ความสามารถของกระบวนการในการจับกระแสดกลุ่มและความศรัทธาที่ผู้เรียนมีต่อกระบวนการเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จของการฝึกอบรม

๕. การใช้คำทับศัพท์ของกระบวนการควรจะมีการแปลให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจเป็นระยะๆ โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีความแตกต่างด้านความสามารถทางภาษาของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

๖. พลังความมุ่งมั่นของกระบวนกรมีส่วนช่วยกระตุ้นให้
ผู้เข้าร่วมอบรมกระตือรือร้น แต่ความคาดหวังของกระบวนกรที่มีต่อ
ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมาก อาจทำให้บรรยากาศไม่ผ่อนคลาย กลายเป็น
อุปสรรคต่อการเรียนรู้ได้

บรรณานุกรม

ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ และปิยนาด ประยูร. (๒๕๔๘). **Systems Thinking**
วิธีคิดกระบวนระบบ. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้
เพื่อชุมชนเป็นสุข.

คณะผู้จัดทำ

คณะที่ปรึกษา

นางสาวนราทิพย์ พุ่มทรัพย์	ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม
นางสาวอังคณา เชาว์วัฒนาพานิช	ผู้ตรวจสอบภายใน
นายแก้ว วิฑูรย์เขียว	ที่ปรึกษาด้านสื่อและรณรงค์

คณะทำงานจัดพิมพ์เอกสารทางวิชาการ

นางวิไลวรรณ ถีกไทย	ผู้อำนวยการฝ่ายบริหารแผน ๑ รักษาการแทนผู้อำนวยการฝ่ายบริหารแผน ๒
นางณัฏฐ์บรรจง เดชวิริยะชาติ	ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายบริหารแผน ๑
นางสาวรินธรรม ธารมุกดา	เจ้าหน้าที่ระดับสูง ฝ่ายบริหารแผน ๒
นางสาวอรมน ปั่นทอง	เจ้าหน้าที่ระดับสูง ฝ่ายบริหารแผน ๒
นางสาวปริญธร บุญเนตร	เจ้าหน้าที่ระดับกลาง ฝ่ายบริหารแผน ๒

คณะทำงานสนับสนุนการวิจัยและจัดการความรู้

นางสาวศศิธร เล็กสุขศรี	
นางสาวอมรรัตน์ ชีรสรเพชญ	

คณะผู้เรียบเรียง

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรการอบรมและกระบวนการด้านจิตตปัญญาศึกษา

ท่านผู้สนใจ สามารถ Download หนังสือฉบับนี้ได้ที่

www.moralcenter.or.th หรือ

<http://dl.moralcenter.or.th>